

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Mo i Rana-dialekten

En korpusanalyse

Veronica Lund Furuheim

Masteroppgave i nordisk språk ved lektorutdanning trinn 8-13, NOR-3982, november 2023.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
2	Bakgrunn	5
2.1	Historiske utviklingslinjer	5
2.2	Mo i Rana i dag	7
2.2.1	Demografi.....	8
2.2.2	Næringsliv	9
2.2.3	Skole og utdanning	9
2.3	Rana-dialekten – sentrale kjennetegn og tidligere forskning	9
3	Teori	13
3.1	Språkendring	13
3.1.1	Nivellering.....	13
3.1.2	Standardisering og regionalisering	14
3.1.3	Labovs tretrinnsmodell for språkendringer	14
3.1.4	Generelle dialektendringsprosesser i norske dialekter	14
3.2	Hvordan kan vi undersøke språkendringer?.....	15
3.2.1	Diakroni vs. synkroni	15
3.2.2	Alder.....	16
3.2.3	Kjønn.....	17
3.3	Industristedstalemål.....	17
3.3.1	Koiné	17
3.4	Posisjonering i fagfeltet.....	18
4	Metode.....	21
4.1	Kvalitativ og kvantitativ metode	21
4.2	Korpus	22
4.3	Observatørens paradoks	23
4.4	Informanter	24

4.5	Bearbeiding og analyse av korpusdata	24
4.6	Utfordringer knyttet til bearbeidingen og analysen av korpusdataene	25
4.6.1	Introspeksjon	25
4.6.2	Informantene i korpuset	25
4.6.3	Transkripsjon.....	26
5	Analyse.....	29
5.1	Substantiv	29
5.1.1	Svake hunkjønnsord	30
5.1.2	Sterke hunkjønnsord.....	32
5.2	Verb.....	35
5.2.1	Svake verb	35
5.2.2	Sterke verb.....	38
5.3	Tjukk <i>l</i>	41
5.4	Palatalitet.....	42
6	Drøfting.....	45
6.1	Variasjonsmønstre og mulige endringsprosesser	45
6.1.1	Stabile trekk i talemålet.....	45
6.1.2	Trekk som kan være uttrykk for endring.....	46
6.1.3	Pågående endringsprosesser	46
6.2	Variasjonsmønstre i lys av alder og kjønn	47
6.2.1	Alder.....	48
6.2.2	Kjønn.....	49
6.3	Utviklingstrekk for industristedtalemålet i Mo i Rana.....	49
6.4	Metodiske utfordringer.....	50
6.4.1	Informanter og datamengde	50
7	Avslutning.....	53
	Referanseliste	55

Tabelliste

Tabell 1 IPA-tegn	27
Tabell 2 Bøying av svake hunkjønnsord i Christiansen (1962, s. 22) og Mellingen (1994, s. 88).....	30
Tabell 3 Svake hunkjønnsord fra Nordisk dialektkorpus	31
Tabell 4 Bøying av sterke hunkjønnsord i Christiansen (1962, s. 22) og Mellingen (1994, s. 77–88).....	32
Tabell 5 Sterke hunkjønnsord fra Nordisk dialektkorpus	34
Tabell 6 Svake verb fra nordisk dialektkorpus.....	37
Tabell 7 Sterke verb fra Nordisk dialektkorpus	40
Tabell 8 Å være	40
Tabell 9 Å bli.....	41
Tabell 10 Tjukk l fra Nordisk dialektkorpus	41
Tabell 11 Palatalitet i nordisk dialektkorpus	42
Tabell 12 Variasjonsprofil for talerne i Nordisk dialektkorpus	48

Figurliste

Figur 1 Befolkningspyramide Rana kommune, basert på alder og kjønn. Kilde: Statistisk sentralbyrå (2023)	8
--	---

Sammendrag

Mo i Rana er en nordnorsk industriby som spesielt på 1900-tallet gikk gjennom store samfunnsmessige endringer og dermed også en stor økning i folketallet, noe som igjen har påvirket talemålet. I denne masteroppgaven undersøker jeg hvilke dialektendringstendenser som kan spores i Mo i Rana-dialekten fra 1960-tallet og fram til i dag. For å besvare problemstillingen har jeg analysert korpusdata fra Nordisk dialektkorpus, og sammenlignet resultatene med tidligere studier om dialekten i Mo i Rana (Christiansen, 1962; Mellingen, 1994). Jeg har valgt å fokusere på seks variabler: femininum, verbbøying, tjukk *l*, verbbøying, apokope og palatalitet. Analysen vitner om en stabil og homogen koiné, men noen variabler er også på ulike stadier i en endringsprosess. Både tjukk *l* av gammelnorsk <rd> og jamvekt ser ut til å snart være borte i bydialekten, og en avpalatalisering kan også se ut til å være i gang. Funnene i analysen viser altså at flere dialektendringstendenser kan spores i Mo i Rana-dialekten fra 1960-tallet og fram til i dag, samtidig som talemålet på mange måter framstår relativt stabilt. Studien bidrar med ny kunnskap om dialekten i Mo i Rana, og kan være med på å stake ut kursen for framtidig forskning på talemålet.

Stikkord: Mo i Rana, industristedtalemål, koiné, dialektendring, Nordisk dialektkorpus

Forord

Flere fortjener å takkes for at jeg leverer masteroppgaven min i dag.

Aller først vil jeg takke veilederen min, Åse Mette Johansen, som har bidratt med uvurderlig veiledning, interessante og hyggelige samtaler, nyttige tips, og motiverende ord ved behov.

Jeg er veldig takknemlig!

Jeg ønsker også å takke mine medstudenter for at studietiden har vært givende og fin. Takk for interessante diskusjoner, gode ord, morsomme kollokvier, og ikke minst gode vennskap.

Også familie, forelesere, kollegaer og venner har inspirert og motivert meg i arbeidet med denne oppgaven. Dere alle har vært til god hjelp!

Veronica Lund Furuheim

Tromsø, november 2023

1 Innledning

I denne oppgaven skal jeg se på hvilke variasjonsmønstre og mulige endringstendenser jeg kan finne i Mo i Rana-dialekten, og sammenligne dem med funn fra 1960- og 1990-tallet. Problemstillingen for denne oppgaven er derfor: Hvilke dialektendringstendenser kan vi se i Mo i Rana-dialekten fra 1960 fram til i dag? For å svare på det, skal jeg bruke studier av Hallfrid Christiansen (1962) og Turid Mellingen (1994), samt data fra Nordisk dialektkorpus, heretter gjerne omtalt kun som korpuset (Johannessen et al., 2009), i tillegg til litteratur og teorier om dialektendringsprosesser og industristedtalemål. Formålet med denne oppgaven er å bidra med funn som kan være uttrykk for endringer som har skjedd, eller pågående endringsprosesser. Det er også interessant å se på hvilke dialekttrekk som ikke ser ut til å være i endring, og hva som kan være forklaringen på hvorfor disse eventuelt er hardføre. For å hjelpe meg med å besvare problemstillingen, har jeg valgt disse forskningsspørsmålene:

1. Hvilke variasjonsmønstre og mulige endringsprosesser kan vi spore i korpuset?
2. I hvilken grad kan faktorene alder og kjønn belyse variasjonsmønstrene?
3. Hvilke utviklingstrekk for industristedstalemålet i Mo i Rana kan spores i korpuset?

Tradisjonelt sett har ikke bymålene vært et viktig forskningsobjekt for talemålsforskere fordi det er talemålet i de mer rurale strøkene som har hatt status som de “ekte” og “rene” talemålene (Mæhlum & Røyneland, 2011, s. 71). Dette ser vi blant annet i Ivar Aasens dialektinnsamling i arbeidet med å konstruere et nytt norsk skriftspråk på midten av 1800-tallet. Aasen skulle finne restene av det “norske”, og måtte derfor dra til mindre steder som hadde hatt mindre påvirkning av dansk enn de større byene. Først i 1970-årene, med framveksten av sociolingvistikk, begynte bymålene å bli interessante for norske talemålsforskere, med påvirkning fra Labov og Trudgill sine storbyundersøkelser i henholdsvis USA og England på 1960- og 1970-tallet (Mæhlum & Røyneland, 2011, s. 77).

Mo i Rana fikk bystatus i 1997 og er i dag Nordlands nest største by med sine 21 000 innbyggere (Rana kommune, 2021). Det er rimelig å anta at det skjer endringer i dialekten i Mo i Rana, gjerne i form av tap av lokale språktrekk som erstattes med mer utbredte varianter på regionalt eller nasjonalt nivå. Denne utjamningen, eller nivelleringen, er noe som skjer på de aller fleste steder i landet (Hårstad, Mæhlum & Van Ommeren, 2021, s. 12). For å finne ut om Rana-dialekten er i en slik dialektnivelleringsprosess, skal jeg i denne oppgaven fokusere

på noen trekk ved dialekten, og sammenligne bruken av disse i nyere tid med tidligere forskning. Dette gjør det mulig å se både om det kan ha skjedd endringer allerede, samt å se tendenser til at eventuelle endringer skjer nå.

Bakgrunnen for at jeg ønsker å se på dialektendring i Mo i Rana, består av flere momenter. Det ene er at jeg selv kommer fra Mo i Rana, og at jeg derfor har et nært forhold til dialekten som snakkes der. Jeg har ikke bodd i Mo i Rana på over ti år, og i løpet av disse årene har jeg merket at dialekten har noen trekk som jeg anser som spesielle, samtidig som jeg selv har mistet og mister flere av disse dialekttrekkene i mitt talemål. Mitt inntrykk er også at dialekten har gjennomgått store forandringer over tid, som gjør at mange av dagens dialektbrukere ikke forstår det som gjerne omtales som “gammel ranværing”, mest sannsynlig på grunn av leksikalsk forenkling og bortfall av dialektord vi ikke “trenger”. Det er summen av dette som gjør at jeg synes det er interessant å se om jeg finner tendenser på at Mo i Rana-dialekten er i endring, og om den har endret seg i løpet av de seksti siste årene.

I tillegg har Rana-samfunnet gjennomgått store endringer, spesielt med tanke på industrialiseringen, som jeg kommer tilbake til i kapittel 2.1. Én av grunnene til at jeg anser det som interessant å undersøke talemålet akkurat nå, er blant annet at det igjen planlegges for mer industri i Mo i Rana, samtidig som det foreligger flere planer for utbygging av byens infrastruktur. I dag er en batterifabrikk i gang med å etableres i Mo i Rana (Rana utvikling, 2023a), noe som vil kreve arbeidskraft utenfra, og derfor sørge for mer tilflytning til byen. I tillegg bygges det ny flyplass (Rana utvikling, 2023b), som kan betjene større fly enn dagens småflyplass på Røssvoll, og dypvannskai skal etter planen ferdigstilles i 2026 (Rana utvikling, 2023c). Talemålet i Mo i Rana er også påvirket av mer generelle grunner til at språket endrer seg, som for eksempel økt mobilitet, teknologisk utvikling og globalisering (Røyneland, 2017, s. 92–93). Det er altså ikke bare utviklingstrekk innad i Mo i Rana som kan påvirke talemålet, men også større samfunnsendringer på både nasjonalt og globalt nivå.

For å gjøre det mulig å besvare problemstillingen i denne oppgaven, er det hensiktsmessig å først presentere Mo i Rana som by og samfunn, som jeg gjør i kapittel 2, ettersom det har noe å si både for talemålet i seg selv, men også dets utvikling. Deretter skal jeg presentere noen sentrale teorier innenfor dialektendring og sociolingvistisk forskning i kapittel 3, og jeg skal forklare den metodiske framgangsmåten for hvordan jeg har hentet data fra korpuset i kapittel 4. Deretter skal jeg presentere de relevante dataene fra korpuset (kapittel 5), for så å analysere og diskutere dem (kapittel 6), noe som til slutt gir meg grunnlag for å gi et svar på

problemstillingen. Helt til slutt skal jeg oppsummere de viktigste funnene fra denne undersøkelsen, og peke på hva jeg mener kan være interessant å undersøke nærmere i framtidig forskning.

2 Bakgrunn

I dette kapittelet skal jeg først se på sentrale historiske utviklingslinjer i Mo i Rana, og deretter hva som kjennetegner Mo i Rana som by i dag. Grunnen til dette er at samfunnsmessige omstruktureringer og befolkningsvekst kan ha stor påvirkning på talemålet på et sted, og enkelte språklige trekk kan påvirkes tilnærmet direkte av hvordan samfunnet rundt ser ut (se kapittel 3.3). For å kunne se på endringer er det derfor verdifullt å ha et innblikk i både hvordan samfunnet har vært, og hva som kjennetegner det i dag. Til slutt skal jeg se på hvordan talemålet i Mo i Rana beskrives og presentere variablene jeg har valgt å undersøke i denne oppgaven.

2.1 Historiske utviklingslinjer

I dette delkapittelet skal jeg se litt på hvordan Mo i Rana har utviklet seg fra å være en gård og et handelssentrum til å bli en av Nord-Norges største byer. I gamle Mo herred bodde det omtrent 4000 mennesker på slutten av 1800-tallet, som på grunn av frykt for fattigdom gjerne livnærte seg av en kombinasjon av flere ulike næringer som småbruk, skogsarbeid, båtbygging, håndverk, jakt og fiske (Slottemo, 2007, s. 23-25). Mo i Ranas befolkning besto hovedsakelig av en relativt homogen gruppe husmenn og leilendinger, men det var også et lite borgerskap som bestod av embets- og handelsmenn (Slottemo, 2007, s. 36). Et kjent eksempel på sistnevnte fra Mo i Rana er handelsmannen Lars A. Meyer, som også har gitt navn til blant annet byens mest kjente hotell, Meyergården, og kjøpesenteret Meyersenteret.

Tidligere Mo herred hadde stor forekomst av jern og mineraler. I forbindelse med den industrielle revolusjonen økte etterspørselen etter jernmalm, og det ble forsøkt gruvedrift i Rana for å utvinne disse ressursene (Slottemo, 2007, s. 25). På grunn av disse mineralforekomstene ble Rana interessant også for utenlandske investorer og internasjonal kapital i siste del av 1800-tallet (Slottemo, 2007, s. 25). Rundt 1870 startet de for alvor opp med gruvedrift på Båsmo etter mineralfunn der, noe som blir ansett som starten av Ranas industrieventyr, og spesielt på 1890-tallet er det mye gruveaktivitet på Båsmo (Slottemo, 2007, s. 47-49). Dette var også bakgrunnen til opprettelsen av det London-registrerte firmaet DIOC – Dunderland Iron Ore Company Ltd. i 1902 (Slottemo, 2007, s. 51).

I forbindelse med gruvedriften på Båsmo og også i Dunderlandsdalen på starten av 1900-tallet, var det behov for arbeidskraft i Rana. I begynnelsen var de fleste arbeiderne lokale, med unntak av erfarne entreprenører og ingeniører, men etter hvert ble det også hentet inn arbeidskraft fra resten av landet, og fra Sverige, noe som gjorde at befolkningen vokste med 27 % på 10 år i perioden 1900–1910 (Slottemo, 2007, s. 52–65). Noen av arbeiderne var omreisende, såkalte *slusker*. Slottemo (2007, s. 52) skriver at samfunnet måtte omformes siden man ikke hadde «tilfredstillende kaianlegg, boliger eller jernbane mellom fjorden og malmfeltene». Det var naturlig nok for få boliger i Rana for å huse alle arbeiderne og deres familier, og i perioder bodde folk blant annet i naust eller under hvelvede båter, mens noen bygde enkle hus langs jernbanen, eller leide seg inn hos gårdbrukere på stedet (Slottemo, 2007, s. 71). De svenske profesjonelle anleggsarbeiderne hadde høy rang på Mo, og bondeguttene prøvde å etterligne dem gjennom sin væremåte og klesstil, i tillegg til at de lærte seg å snakke og banne på svensk (Slottemo, 2007, s. 74).

På denne tida var Norge akkurat gått ut av unionen med Sverige, og DIOC fikk kritikk for å ansette svenske arbeidere i stedet for norske nasjonsbyggere. Det ble også ansett som unasjonale holdninger å støtte den svenske slusken. Ved folkeavstemminga om oppløsning av unionen med Sverige var det én ranværing som stemte nei. Dette ble oppfattet som en skamlett for Ranas befolkning, som for øvrig også hadde 74,1 % stemmer mot norsk monarki, i kontrast til både resten av landet og Nordland (Slottemo, 2007, s. 76–77).

Etter andre verdenskrig var jernprisene høye, og det ble derfor satt på den politiske agendaen å skaffe tilgang til norskprodusert jern. Dette førte til at det i 1946 ble vedtatt av Stortinget å bygge et jernverk i Norge, og dette ble lagt til Mo i Rana (Mo Industripark, 2023a). På grunn av Jernverket doblet folketallet seg mellom 1946 og 1949, og enda en gang mellom 1950 og 1960 (Mo Industripark, 2023a). Som jeg kommer tilbake til i kapittel 3, er denne periodevise økningen i folketallet i forbindelse med industri, et av kjennetegnene på at vi har med et industristedtalemål å gjøre fordi den sannsynligvis har påvirkning på talemålet.

Av de arbeiderne som kom til Mo i Rana i forbindelse med Jernverket, var de fleste under 40 år, og kun et fåtall var ugifte (Mo Industripark, 2023a). Det var altså mange unge familier som kom til byen, og aldersstrukturen ble skjev. På grunn av den raske byveksten var samfunnet lenge preget av å være uferdig, og med mange flere innbyggere ble det også et stort behov for boliger (Mo Industripark, 2023a). Mellom 1949 og 1955 bygde Jernverket 504

boliger, og ga tilskudd til omtrent 900 familieeileigheter, noe som gjorde Jernverket til den største boligbyggeren i Mo i Rana (Mo Industripark, 2023a).

På 1970-tallet var ikke behovet for stål like stort, og stålverkene ble derfor rammet av en økonomisk krise, og i 1979 vedtok Stortinget en plan om å øke lønnsomheten i Jernverket, noe som skulle vise seg å være vanskelig (Mo Industripark, 2023b). Rundt i verden forfalte flere stålverksbyer til «ruinparker», noe man forsøkte å unngå i Mo i Rana (Mo Industripark, 2023b). Staten avviklet sitt eierskap i Norsk Jernverk, men bevilget også 983 millioner kroner til omstrukturering av jernverket, samt en «Rana-pakke» på 500 millioner, nedsatt arbeidsgiveravgift i 5 år, i tillegg til den fristilte jernverkskrafta (Mo Industripark, 2023b). Dette førte Mo i Rana inn i en ny omstillingsprosess.

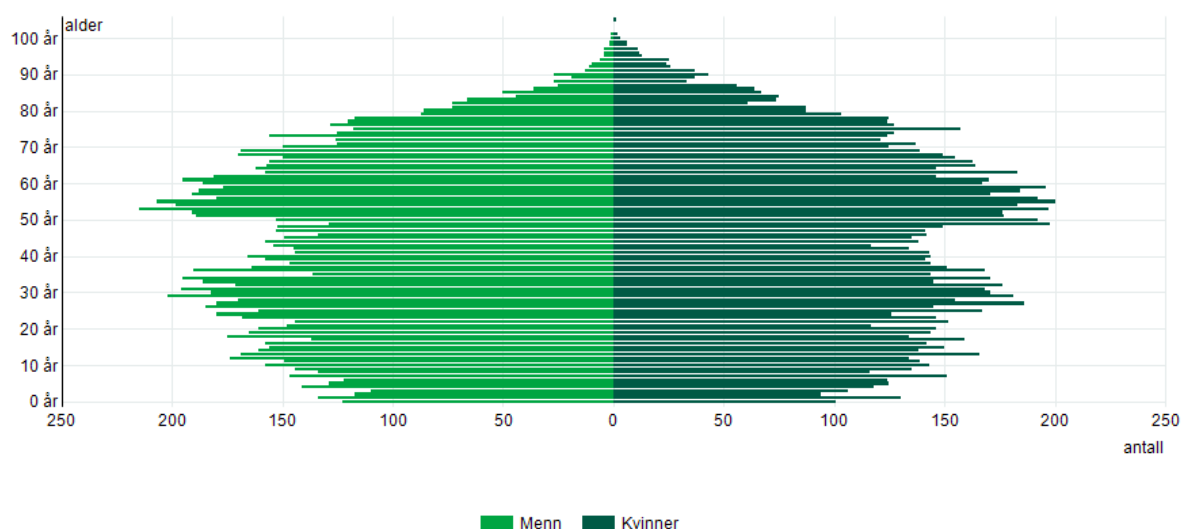
Som en konsekvens av avviklingen av AS Norsk Jernverk, ble Mo Industripark (industriområde) og Mo Industripark AS (eiendoms- og driftsselskap) til (Mo Industripark, 2023b). Bygninger, veier og materiell ble overført fra Norsk Jernverk til Mo Industripark AS, som leier ut dette til de ulike bedriftene i Mo Industripark (Mo Industripark, 2023b). Denne omstruktureringen skulle vise seg å bli lønnsom, og fortsatt i dag er ca. 12 % av innbyggerne i Mo i Rana ansatt i industrien i Mo Industripark (Mo industripark, 2023b; Ludt, 2023).

2.2 Mo i Rana i dag

Mo i Rana er Nord-Norges tredje største by (ifølge Rana kommune, 2021), og ligger i Rana kommune, som målt i areal er den fjerde største kommunen i Norge. Rana kommune grenser til kommunene Rødøy, Meløy, Beiarn, Saltdal, Hemnes, Leirfjord, Nesna og Lurøy på norsk side, i tillegg til Storuman, Arjeplog og Sorsele i Sverige (Thorsnæs & Engerengen, 2023). Mo i Rana er i dag en by med mye aktivitet, og byen huser blant annet Nordland teater, Åarjelhsaemien teatere (Sør-samisk teater), Verketfestivalen, Smeltedigelfestivalen og Vinterlysfestivalen. I tillegg ligger Norges lengste asfaltbane, ACR (Arctic Circle Raceway), utenfor byen, og arrangerer diverse motorsportsarrangementer, som for eksempel det årlige sommertreffet. Byen har også idrettsanlegg i høy klasse, med blant annet nye skihoppbakker, noe som nok var avgjørende for at Mo i Rana var vert for fjorårets NM i kombinert. I Mo i Rana ligger også Campus Helgeland, der både UiT – Norges arktiske universitet og Nord universitet har avdelinger, noe som også har gjort at byen har en jevn strøm av studenter som flytter dit for å studere.

2.2.1 Demografi

Rana utvikling (2023d) skriver at de fleste innbyggerne i Rana kommune har røtter fra tilflyttere, på grunn av økningen i folketallet i forbindelse med industrien, og også at en «betydelig andel» av innbyggerne i kommunen er av samisk opphav. Folketallet i Mo i Rana har vært relativt stabilt de siste årene (Statistisk sentralbyrå, 2023), men planene for byen, som nevnt innledningsvis, kan tyde på at en ytterligere befolkningsvekst kan komme til å skje i løpet av de neste årene.

Figur 1 Befolkningspyramide Rana kommune, basert på alder og kjønn. Kilde: Statistisk sentralbyrå (2023)

I figur 1 ser vi en aldersinndeling over innbyggerne i Rana kommune per 2023 etter kjønn. Det er verdt å legge merke til at andelen unge voksne som bor i byen, er ganske høy, både med tanke på å ha et urbant og levende miljø, men også på grunn av sannsynligheten for at det kommer til å fødes flere barn i løpet av de neste årene. Det ser også ut til at unge folk fra Mo i Rana gjerne blir i byen og etablerer seg her. Som vi kommer tilbake til i kapittel 3, kan dette gi grobunn for en opplevelse av tilhørighet til stedet og en følelse av felles stedsidentitet også blant yngre, og dette kan igjen bidra til at dialekten på et sted holder seg ganske stabil, sammenlignet med om samme sted var preget av mye fraflytting.

2.2.2 Næringsliv

Mo i Rana omtales gjerne som en industriby, og over 21 % av sysselsettingen i byen var innenfor industri- og bygg- og anleggsbransjen per 2020 (Thorsnæs & Engerengen, 2023). Primærnæringene utgjorde på samme tidspunkt kun omtrent 1,2 % av kommunens sysselsetting (Thorsnæs & Engerengen, 2023). I tillegg er flere statlige institusjoner lokaliserte i Mo i Rana, som for eksempel Statens innkrevingsentral, en avdeling for Nasjonalbiblioteket, og fram til nedleggelsen av NRKs lisenskontor for noen år siden, var også dette lokalisert i byen.

2.2.3 Skole og utdanning

Rana kommune har syv barneskoler, to barne- og ungdomsskoler, og en ren ungdomsskole (Rana kommune, 2023). I tillegg er det to private Montessori-skoler i kommunen (Rana kommune, 2023). I Mo i Rana ligger som nevnt Campus Helgeland, som tilbyr studier både fra UiT Norges arktiske universitet og Nord universitet.

2.3 Rana-dialekten – sentrale kjennetegn og tidligere forskning

Rana-dialekten er et nordnorsk talemål. Nordnorske talemål kjennetegnes blant annet av å ikke være berørt av jamveksregelen, og har mye apokope, retrofleksjer, høytone og *-a*-endelse i bestemt form entall av hunkjønnsord (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 106–110). Rana ligger i Nordland fylke, og er den nordligste kommunen på Helgeland, der talemålet i tillegg kjennetegnes av utbredt bruk av tjukk *l*. På Helgeland er dialektvariasjonen stor, og Rana-dialekten skiller seg fra andre Helgelands-dialekter på flere områder, for eksempel gjennom at Rana-dialekten har beholdt *g*-en i personlige pronomen, med formene *eg*, *meg*, *deg* og *seg* (Hanssen, 1996, s. 127). Hanssen (1996, s. 124) skriver at målene på Helgeland viser «tydelig samband med Sør-Norge», noe som kommer fram blant annet på grunn av at Rana-dialekten har rester av jamvekt, til tross for at det ikke er vanlig i nordnorske talemål.

I denne oppgaven skal jeg se på utviklingstrekk for substantiv- og verbbyggingen i dialekten, inkludert jamveksrester, i tillegg til de lydlige trekkene tjukk *l* og palatalisering. Dersom man ser bort fra innflyttermålene, er Rana den eneste dialekten blant nordnorske dialekter som har rester av jamveksregelen (Jahr & Skare, 1996, s. 24). Hårstad (2010, s. 201) skriver at «[u]tviklingen av historiske jamveksord er det språktrekket som tradisjonelt har blitt lagt til grunn for hovedinndelingen av norske talemål i østnorsk og vestnorsk». Rester av

jamvektsregelen har for det meste kommet til uttrykk gjennom infinitivsformer og sterke hankjønnsord (Jahr & Skare, 1996, s. 24; Hanssen, 1996, s. 124). Rester av jamvekt i infinitiv blir markert med *-a*-ending, som i for eksempel *å vara* (å være) og *å veta* (å vite), mens overvektsverb blir apokoperte, som for eksempel *å kast* (Christiansen, 1962, s. 10). Rester fra den tidligere jamvektsregelen kan også ses i presensformer, som for eksempel gjennom varianten *heita* (heter) i *ka du heita?* (Christiansen, 1962, s. 12). Det er også mulig å finne rester av jamvektsord blant hankjønnsordene, som *en stega* (en stige) og *en beta* (en bit), men disse har ikke overlevd i samme grad som verbene, og mange av disse restene er i dag helt ute av bymålet (Mellingen, 1994, s. 70).

Apokopen i Rana skiller seg også litt fra andre nordnorske talemål, gjennom at den til en viss grad er påvirket av jamvekten (Hanssen, 1996, s. 127). Tidligere overvektsord blir apokoperte, mens jamvektsordene ofte har hatt ending. I dag er nok de fleste tidligere jamvektsordene også apokoperte både i infinitiv og presens. Hanssen (1996, s. 127) beskriver apokopen i Rana som spesiell fordi også verbene i kaste-klassen blir apokoperte, noe de for eksempel ikke blir i Salten, der apokopen generelt er mye mer utbredt enn i Rana.

Jeg har valgt å bruke studiene til Christiansen (1962) og Mellingen (1994) i arbeidet med denne undersøkelsen. Christiansen (1962) er en deskriptiv framstilling av talemålet i Rana på 1960-tallet, og er en klassisk dialektologisk studie. Hårstad (2010, s. 44) bemerker at dialektologers tendens til å ekskludere språklig variasjon i studiene, kan bidra til et inntrykk av at språket tidligere i større grad har vært et homogent system, men som egentlig er et resultat av at språklig variasjon har fått mer oppmerksomhet de siste tiårene. Mellingen (1994) er en hovedfagsavhandling som undersøker hvorvidt talemålet i Mo i Rana har utviklet seg til et bymål, og hvordan det i så fall skiller seg fra den tradisjonelle ranværingdialekten. Mellingen (1994) tar utgangspunkt i Christiansen (1962) i sin studie, i tillegg til egen datainnsamling, og studien er i stor grad også en dialektologisk beskrivelse av talemålet i byen Mo i Rana. Mellingen (1994, s. 201) konkluderer med at Mo i Rana-dialekten er et bymål, men med den tradisjonelle dialekten som et «solid grunnlagsmateriale».

Begge disse studiene begynner å bli gamle og er utført på en tid der forskningsmetodene og -utformingen var litt annerledes enn i dag. Ingen av disse studiene har for eksempel en detaljert beskrivelse av metodene og framgangsmåtene for studiene, noe som bidrar til at en sammenligning kan være problematisk. Det vi vet, er at disse studiene for eksempel har brukt spørrelistor som en innsamlingsmetode, noe som gjør at dataene består av språkbrukernes

oppfatning av eget talemål, framfor det språket de faktisk produserer. Det er i tillegg verdt å merke seg at Christiansen (1962) beskriver Rana-dialekten, altså talemålet innenfor den daværende kommunegrensen, mens jeg, i likhet med Mellingen (1994) ser på talemålet i byen Mo i Rana.

Substantivbøyningen i hankjønn er som i ordet *hest*: *en hæst – hæst'n – hæsta – hæstan*, altså med *-a/-an* i flertall, og *-(e)n* som bestemthetssuffiks (Christiansen, 1962, s. 20). I hunkjønn er bøyningen som i *jente*: *ei jenta – jenta – jente – jent'n*, med henholdsvis *-e* og *-en* i ubestemt og bestemt form flertall, og *-a* som bestemthetssuffiks i entall (Christiansen, 1962, s. 15). Hanssen (1996, s. 127) skriver at målet på Nordhelgeland «nesten blir ei [språklig] øy i Nordland» av flere grunner, hvorav én av dem er at både sterke og svake hunkjønnsord har samme ending (*-a*) i bestemt form entall. Til sammenligning har nærmeste naboby, Mosjøen (i Vefsn), *-o* i bestemt form entall av svake hunkjønnsord (f.eks. *skolo*, mens sterke hunkjønnsord har *-æ* (f.eks. *bygningæ*) (Hanssen, 1996, s. 125). I intetkjønn er bøyingsmønsteret i Rana som i ordet *hus*: *et hus – huse – hus – husan*, med bestemthetssuffiks *-e* i entall, ingen ending i ubestemt form flertall og *-an* i bestemt form flertall (Christiansen, 1962, s. 24).

Helgelanddialektene har tradisjonelt tjukk *l* av både gammelnorsk <l> og <rd> (Jahr & Skare, 1996, s. 22). Som eksempler på ord med tjukk *l* av gammelnorsk <rd>, nevner Christiansen (1962, s. 6–7) *o:r* (ord), *bo:r* (bord) og *fæ:r* (ferd), i tillegg til *harv* (halv), *karv* (kalv) og *bo:r* (bol – «dyreleie»). Mellingen (1994, s. 199) skriver at tjukk *l* av gammelnorsk <rd> ikke hørtes i bymålet da hun gjorde undersøkelser der, og at den allerede da var forsvunnet fra talemålet. I de tilfellene det tidligere har vært tjukk *l* av gammelnorsk <rd>, er det en alveolar flapp (/r/) som har overtatt. Selv om tjukk *l* med dette opphavet er ute av bydialekten, finner Mellingen (1994, s. 199) tjukk *l* av gammelnorsk <l>. Hanssen (1996, s. 133) skriver at tjukk *l* kommer til å «holde seg» i nordlandsdialektene, og jeg regner med at han her sikter til tjukk *l* med opphavlig <l>, og ikke <rd>.

Palatalisering er et målmerke som er gjennomført i blant annet nordlandsmålene (Hanssen, 1996, s. 123). I Mo i Rana-dialekten palataliseres altså de lange alveolarene *-nn*, *-ll*, *-dd* og *-tt*, og vi finner uttale som *majjn*, *baáll*, *ryjj* og *kvicc*. Nesse & Sollid (2010, s. 152) skriver at gammelnorsk lang /n/ og /l/ tradisjonelt har hatt palatal uttale i de nordnorske byene Tromsø, Bodø, Narvik og Harstad, og at det foregår en avpalatalisering i de tre førstnevnte. Denne avpalataliseringen er trolig et resultat av at den sosiale betydningen av palataler er i endring,

for eksempel ved at palatal uttale kan oppfattes som «bondsk» (Nesse & Sollid, 2010, s. 157). Mellingen (1994) og Christiansen (1962) har ikke nevnt noe om avpalatalisering i sine studier, og i deres analyser ser det heller ikke ut som de har funnet belegg for det.

Mo i Rana er altså en nordnorsk industriby som har gjennomgått store forandringer og mye tilflytning på 1900-tallet. Disse samfunnsendringene har trolig hatt påvirkning på talemålet i byen. I neste kapittel (kapittel 3) presenterer jeg noen teoretiske perspektiver som kan si noe om både hvilke endringer som skjer, eller kan skje, samt hva som kjennetegner norske industristedtalemål.

3 Teori

«Språket både speglar og konstruerar menneskans liv, og eftersom menneskan og menneskans omvärld både varierar og förändras varierar og förändras också språket.»

(Lagerholm, 2018, s. 50).

I dette kapitlet skal jeg presentere noen teoretiske perspektiver om språkendring. For å kunne undersøke hvorvidt en dialektendringsprosess skjer eller ikke, er det en forutsetning å vite noe om hvordan denne arter seg, og hvordan den kommer til uttrykk i talemålet. Det er også interessant å se hvilke endringsprosesser som er vanlige i norske dialekter i dag, og hvilke språkbrukere som gjerne går foran i disse prosessene. I tillegg er det relevant å inkludere teori om industristedtalemål og koinéisering siden Mo i Rana har gjennomgått noen endringer som trolig har satt sitt preg på talemålet og språksituasjonen i dag (se kapittel 2.1). Til slutt skal jeg plassere denne undersøkelsen i det lingvistiske forskningsterenget, og argumentere for at den har både dialektologiske og sosiolingvistiske trekk ved seg.

3.1 Språkendring

Språket endrer seg kontinuerlig, som et resultat av at samfunnet rundt oss forandrer seg, jamfør vignettsitatet ovenfor. Hårstad et al. (2021, s. 41–42) skriver at «vi antar at skiftende oppfatninger av hvem vi er, hvem vi hører sammen med, og hvordan det er hensiktsmessig å uttrykke dette på språklig, er selve motoren bak den språklige variasjonen og endringen vi observerer». I dette delkapitlet skal jeg presentere noen sentrale perspektiver for språkendring, og avslutningsvis se på hvilke språkendringsprosesser som foregår i det norske dialektlandskapet.

3.1.1 Nivellering

Orddanning og -tap, samt det pågående *skj-* og *kj-*sammenfallet er eksempler på endringer som skjer på et overordnet språklig nivå i norsk, og ikke bare med utgangspunkt i dialektene. Når det gjelder talemålsendringer i det norske dialektlandskapet, kjennetegnes de først og fremst av *dialektnivellering*, som går ut på at varianter som brukes regionalt eller nasjonalt tenderer til å overta for mindre utbredte dialektale former (Hårstad et al., 2021, s. 79; Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 126). Dialektnivellering er altså den prosessen som fører til

at dialektene blir mer like hverandre (utjamnet), gjerne i form av at det skjer en standardisering eller regionalisering av talemålstrekk.

3.1.2 Standardisering og regionalisering

Denne utjamningen eller nivelleringen skjer også på et nasjonalt nivå, gjennom at alle dialektbrukere i Norge snakker likere hverandre i dag, enn hva som har vært tilfellet for et par generasjoner siden (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 127). I talemålsforskningen snakker vi gjerne om standardisering, til tross for at vi ikke har et standardtalemål i norsk. Med standardiserte former menes former som er lik enten et av skriftspråkene våre, eller dialekter som ligger tett opp mot dem. Med regionalisering menes gjerne bymålsformene i større byer i nærheten av området der dialekten snakkes, som for eksempel Bodø, Trondheim eller Tromsø for nordlandsdialektene, eller kanskje Mo i Rana for for eksempel Hemnes- og Lurøy-dialektene.

3.1.3 Labovs tretrinnsmodell for språkendringer

Labov (1972, s. 1–2) presenterer en tretrinnsmodell for hvordan språkendringer skjer: For det første kreves en form for variasjon hos en taler, som kan oppstå gjennom for eksempel assimilasjon, differensiering, analogi, lån, eller det kan være helt tilfeldig. I de fleste tilfeller vil denne variasjonen forekomme én gang for så å forsvinne helt, men i noen tilfeller repeteres denne nye varianten flere ganger og går videre til modellens andre trinn, der den imiteres av andre talere og sprer seg slik at den etter hvert lever side om side med den originale varianten. I det tredje trinnet i modellen vinner én av variantene over den andre, slik at regelmessighet oppnås. Denne modellen er med på å forklare hvordan vi kan finne endringstendenser i talemålene, som vi kommer tilbake til.

3.1.4 Generelle dialektendringsprosesser i norske dialekter

3.1.4.1 Lydverk

Det er noen endringstendenser i norske dialekter som skjer på et nasjonalt nivå, men også noen som foregår på regionalt nivå, i tillegg til prosesser som skjer i dialekter som har enkelte målmerker som er spesielt utsatte for endring, som for eksempel jamvekts- og/eller kasusrester. En vanlig tendens i lydverket er for eksempel at det foregår en avpalatalisering både i vestnorsk, nordnorsk og trøndersk, som går ut på at alveolar (eller retroflektert) uttale av lange dentaler overtar for de tradisjonelle variantene med palatal uttale (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 127). En annen lydlig endringstendens er at tjukk *l* av *rd*-opphav også ser ut til å forsvinne, mens tjukk *l* i ord med opphavlig *l*, står sterkt (Hårstad, 2010, s. 190).

3.1.4.2 Formverk

I bøyningsverket er det flere dialekter, særlig bymål, som erstatter den tradisjonelle «ei»-artikkelen for hunkjønnsord, med «en» (se f.eks. Busterud & Lohndal, 2022; Westergaard & Rodina, 2016). Det vanligste er at artikkelen byttes ut, men at bestemthetssuffikset i entall består, som for eksempel *en jente* – *jenta* (Westergaard & Rodina, 2016, s. 159). Mæhlum & Røyneland (2012, s. 110) trekker fram at bøyningssuffiksene i nordnorsk hankjønnsbøyning (-*a* og -*an*) ser ut til å også ha tatt over for hunkjønnsbøyningen også, slik at det blir for eksempel *jenta* (tidl. -*e*) – *jentan* (tidl. -*en*) i henholdsvis ubestemt og bestemt form flertall.

3.1.4.3 Ordvis endring

Et trekk ved dialektendringer, er gjerne at de skjer ordvis i starten (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 128). For å vise dette, bruker Mæhlum & Røyneland (2012, s. 128–129) presensbøyninga av sterke verb som eksempel: Tradisjonelt sett har sterke verb kort form og i-omlyd i presens, som for eksempel *çæmm*, *sø:v* og *bi:t*, men i dag er også den mer svake varianten *kåmmer* vanlig i norske, gjerne urbane, dialekter. Det at verbene går fra en tradisjonell sterk variant til en svak bøyingsform, skjer også i partisippformene, som for eksempel *vø:ri* → *vært* (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 129).

3.2 Hvordan kan vi undersøke språkendringer?

I dette delkapitlet skal jeg presenterer noen teoretiske perspektiver for hvordan vi kan undersøke språkendringer. Jeg har tatt utgangspunkt i diakrone og synkrone undersøkelser, samt betydningen av alder og kjønn, og på hvilken måte disse faktorene kan være av betydning i språkendringsundersøkelser.

3.2.1 Diakroni vs. synkroni

På et overordnet teoretisk nivå kan vi undersøke språkendringer på to ulike måter, avhengig av om endringen som undersøkes allerede har skjedd, eller om vi befinner oss i endringsprosessen nå. Dersom endringen allerede har skjedd, kreves en *diakron* undersøkelse, altså at man bruker to ulike målepunkter og sammenlikner dem. Dersom man undersøker pågående endringsprosesser, kan man bruke en *synkron* undersøkelse, og studere samtidig variasjon i disse dataene (Cukor-Avila & Bailey, 2013, s. 239). Mæhlum & Røyneland (2012, s. 125) skriver at språklig variasjon er en forutsetning for at endring skjer, men påpeker også

at ikke all variasjon fører til endring, selv om det som oftest er slik at én av variantene (gjerne den nye) vinner over en annen (Trudgill, 1986, s. 40, Labov, 1972, s. 308).

I min undersøkelse tar jeg utgangspunkt i Nordnorsk dialektkorpus, som er et synkront utsnitt av talemålsdata. Når jeg ser variasjon blant talere i korpuset, kan det være en indikator på en pågående endringsprosess. Undersøkelsen min er uansett diakron siden jeg også trekker linjer og sammenligner med tidligere studier, som åpner opp for at jeg kan se endringer som allerede har skjedd. Korpuset i seg selv åpner også for at jeg kan se om det er variasjon mellom de eldre og de yngre talerne. Labov (1972, s. 163) trekker fram at den enkleste måten å se om en endringsprosess er i gang, er gjennom å observere talere med tilsvarende sosiale trekk, men som tilhører to ulike generasjoner og derfor også to ulike stadier av utviklingen av det språksamfunnet man undersøker.

3.2.2 Alder

I sosiolingvistisk forskning er ofte alder en ufravikelig variabel, og det er det flere grunner til. Én grunn er at for hver nye generasjon, antar man at de nye talerne lærer språket litt annerledes enn den forrige generasjonen (Sandøy, 2008, s. 196). I talemålsforskningen er det også vanlig å bruke ulike aldersgrupper som representanter for en gitt tidsperiode, slik at man derfor kan studere endringer ved hjelp av et synkront datautsnitt. Dette kaller Labov for *apparent time*, eller *tilsynelatende tid* på norsk. Motstykket til *tilsynelatende tid*, er *real time*, eller *virkelig tid*, der man studerer det samme språksamfunnet i en diakron studie, altså med (minst) to ulike målepunkter (Cukor-Avila & Bailey, 2013, s. 240).

Et problem med *tilsynelatende tid*, er at dette som et metodisk grep ikke tar hensyn til *livsfaseendringer* eller *aldersavhengig variasjon* (Hårstad, 2010, s. 87). Et eksempel på slike livsfaseendringer kan være forholdet mellom «barnespråk» og «voksenspråk», der barn på et tidspunkt slutter å bruke barnespråk, som gjerne kjennetegnes av assimilering og utprøving av ulike varianter, og går over til det jeg her omtaler som voksenspråk. Ungdomsspråk er også uløselig knytt til en livsfase, og begrepet omhandler språket som brukes i overgangsfasen mellom barne- og voksenstadiet (Hårstad, 2010, s. 88). For å sette dette problemet helt på spissen, vil det altså gi et feilaktig bilde av talemålet på et sted dersom man sammenligner språket hos treåringer med voksne talere. Det vil ikke lenger være dialektendring man ser på, men kanskje heller hvordan barnespråket skiller seg fra det generelle talemålet.

3.2.3 Kjønn

Kjønn har også vist seg som en viktig variabel i den sosiolingvistiske talemålsforskningen, og flere både nasjonale og internasjonale studier har kommet fram til at jenter og kvinner i større grad tenderer til å bruke flere standardnære former enn hva gutter og menn gjør (Mæhlum, 2008, s. 120; Akselberg, 2008, s. 153; Labov, 1972, s. 301). I tillegg er jenter og kvinner ofte mer innovative og introduserer nye former, som ikke nødvendigvis samsvarer med en standardform, og slik sett fungerer som pådrivere for endringsprosesser, mens gutter og menn ofte er «mer lojale mot lokale normer og snakker mer dialekt enn jentene» (Mæhlum, 2008, s. 120). Selv om dette fenomenet er vanlig, betyr det ikke at det er absolutt. I flere studier har man funnet ut at andre faktorer spiller en større rolle enn kjønn, som for eksempel gruppetilhørighet (se Mæhlum, 2008, s. 121–122).

3.3 Industristedstalemål

Med industristedstalemål menes det talemålet som har utviklet seg til en synkront sett stabil varietet i et område der én eller flere bedrifter alene har de fleste yrkesaktive ansatt hos seg (Neteland, 2013, s. 27). Den nye varietetet har vokst fram som et resultat av kontakt mellom mennesker med ulike språklige bakgrunner (Røyneland, 2008, s. 60). Mo i Rana kan regnes som et industristed fordi byen har vært preget av mye tilflytting i forbindelse med industrien. Neteland (2013, s. 78) mener at den raske og konsentrerte befolkningsveksten på et industristed er en forutsetning for at talemålet på stedet kan utvikle seg til en *koiné*.

3.3.1 Koiné

En *koiné* er en dialekt som er stabil, etter flere år med mye variasjon mellom ulike dialekter og dialekttrekk (Trudgill, 1986, s. 107–108). En *koiné* utvikles gjennom en *koinéformingsprosess* (eng.: *koinéization*), som Trudgill (1986, s. 96) beskriver som tre faser som sammenfaller med hver sin generasjon (se også Neteland, 2013, s. 83; Solheim, 2002, s. 133). Disse tre fasene kan omtales som kontaktfasen (1. generasjon), kaosfasen (2. generasjon) og fokuseringsfasen (3. generasjon) (Trudgill, 1986, s. 96; Solheim, 2002, s. 133). I kontaktfasen er det mange talere med ulike dialekter, og derfor stor interindividuell variasjon (Solheim, 2002, s. 133). I kaosfasen er det mye variasjon i dialekten, og barn er gjerne bidialektale og veksler mellom å snakke som foreldrene og de andre barna (Røyneland, 2008, s. 66). Talemålet er altså preget av mye intraindividuell variasjon. Til slutt kommer fokuseringsfasen, som går ut på at antall varianter reduseres gjennom utjamning av markerte

former, i tillegg til forenkling (Trudgill, 1986, s. 107). Et resultat av denne koinéformingsprosessen blir derfor en mer homogen dialekt, altså en koiné.

Det er verdt å legge merke til at Christiansen (1962) sin studie ble gjort omtrent da den andre tilflytterbølgen kom til Mo i Rana, som vi ser i kapittel 2.1. Til tross for at Christiansen (1962) i sin studie ikke har kartlagt variasjonsmønstre i særlig grad, skriver hun at det nesten ikke er «to mennesker som snakker likt» (Christiansen, 1962, s. 5). Dette kan være med på å underbygge at hennes studie ble gjort midt i *kontaktfasen*. Mellingen (1994) gjorde sin studie omtrent 30 år etter Christiansen (1962), noe som omtrent tilsvarer en generasjon. Mellingen (1994, s. 201) skriver at det fortsatt på 1990-tallet ble sagt at folk i Mo i Rana ikke har en dialekt siden alle snakker forskjellig, og at det kan være vanskelig å få et klart bilde av hva som har skjedd med dialekten siden de store samfunnsendringene i byen ligger for nært i tid. Mellingen (1994) sin studie er trolig gjort i *kaosfasen*, mens min studie, igjen ca. 30 år etter, undersøker *fokuseringsfasen*.

I Norge har det vært forsket på industristedtalemål i blant annet Odda, Tyssedal, Sauda, Høyanger, Rjukan og Mo i Rana (for en oversikt over relevante studier, se Neteland, 2013, s. 87). Utjamning av dialekter foregår som sagt i hele det norske dialektlandskapet. Det som skiller utjamningen på industristeder fra andre steder, er at den er knyttet til hvilke varianter som er mest utbredt på stedet, og ikke i regionen (Neteland, 2013, s. 86). Neteland (2013, s. 87) trekker blant annet fram at hankjønnsbøyninga har gått fra *-e/-en* til *-a/-an* i flertall, i forbindelse med den koinéformingsprosessen som har foregått i Mo i Rana, der de fleste tilflytterne kom fra andre nordnorske steder. For Mo i Rana kan det altså være mer sannsynlig at former som er markerte innad i Mo i Rana-dialekten utjamnes, uavhengig av hvilken variant som er mest utbredt i f.eks. Bodø-dialekten eller Trondheims-dialekten.

3.4 Posisjonering i fagfeltet

Min posisjonering i det lingvistiske fagfeltet, er både dialektologisk og sosiolingvistisk. Sosiolingvistikken vokste fram på 1960- og 1970-tallet, til dels som en reaksjon på den dialektologiske tradisjonen (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 17). Hovedskillet mellom sosiolingvistik og dialektologi kan sies å være at dialektologenes mål var å presentere en dialekt som et homogent system, både i lyd- og formverket, mens sosiolingvistene interesserer seg for dialektene som heterogene system, og det ble derfor vanlig å studere et utvalg av språklige variabler, som kunne være med på å belyse den språklige variasjonen

innad i språksamfunnet (Akselberg, 2008, s. 129). Selv om disse to retningene gjerne sees på som separate, har de påvirket hverandre gjensidig siden sosiolingvistikens framvekst, og også i dag finner man for eksempel dialektologiske trekk i sosiolingvistiske talemålsstudier.

Noe som taler for at denne undersøkelsen faller inn under den dialektologiske forskningstradisjonen, er blant annet at jeg undersøker bøyingsverket i dialekten, og forsøker å se hvilke bøyingssuffikser som kjennetegner dagens ranværingdialekt. Samtidig anser jeg eventuell variasjon og endring som interessant, noe som er et mer sosiolingvistisk interessefelt. Det samme gjelder for lydverket: Jeg er interessert i å se hva som kan sies å kjennetegne Mo i Rana-dialekten generelt (dialektologisk), samtidig som jeg ønsker å se på variasjon, endringstendenser og hvem det er som typisk varierer (sosiolingvistisk). Denne faglige posisjoneringen kommer til uttrykk både i oppgavens problemstilling, forskningsspørsmål, i tillegg til dens metodiske rammeverk.

4 Metode

Med *metode* menes de framgangsmåtene som brukes for innsamling, behandling og analysing av data (Akselberg & Mæhlum, 2008, s 74). I dette kapitlet skal jeg presentere og diskutere ulike sider ved framgangsmåten i min oppgave, og tydeliggjøre hvorfor jeg har tatt de metodologiske valgene jeg har tatt. For det første skal jeg beskrive og begrunne valget av data i lys av oppgavens formål og problemstilling, for så å definere kvalitativ og kvantitativ metode, og plassere min undersøkelse et sted mellom disse ytterpunktene. Deretter vil jeg diskutere bruk av korpus, forklare informantutvalget og se på framgangsmåten i bearbeidingen og analysen av korpusdata, og helt til slutt diskutere utfordringer med denne.

For å finne data som kan hjelpe meg å svare på problemstillingen, har jeg to hovedområder jeg må finne belegg for. Siden jeg ser på variasjon og mulig endring i talemålet, er jeg nødt til å ha et slags referansepunkt som kan fortelle meg noe om hvordan dialekten har vært tidligere. Akselberg & Mæhlum (2008, s. 86) trekker fram at det mest ideelle grunnlaget for en slik referanse, er dersom det finnes studier som er 20–30 år gamle. Dette har jeg i Mellings (1994) arbeid, noe som gjør at det er hensiktsmessig å sammenligne mine funn med hennes studie når jeg ser på både variasjon og endringstendenser i Mo i Rana-dialekten. I tillegg til dette referansepunktet, trenger jeg også nyere data som jeg sammenligner med dette tidligere arbeidet. For å få tak i nyere data har jeg valgt å bruke opptak fra Nordnorsk dialektkorpus (Johannessen et al., 2009), noe som har store fordeler når man skal starte med å se på hvilken variasjon som kan vitne om endring, og som derfor kan være et relevant og interessant grunnlag for å stake ut kursen for framtidig talemålsforskning i Rana-området.

4.1 Kvalitativ og kvantitativ metode

To av de største paraplybegrepene innenfor metodologi, er kvalitativ og kvantitativ metode. Hovedskillet mellom disse to, er at kvalitativ metode undersøker noes innhold, mens kvantitativ metode fokuserer på frekvens eller mengde av noe. Hårstad et al. (2017, s. 53) påpeker at disse ikke bør sees på som to separate ytterpunkter innenfor forskningsmetode, og at det er vanlig å kombinere dem i en datainnsamling. Innenfor sosiolingvistikken kjennetegnes gjerne kvalitative studier av at målet er å finne ut noe om sammenhengen mellom språket og språkbrukerne, det er ofte få informanter og deres subjektive opplevelser om språk og språkbruk er viktige (Akselberg & Mæhlum, 2008, s. 77–78). En typisk

kvantitativ, sosiolingvistisk studie har som mål å kartlegge språksituasjonen for ulike grupper talere, og bør helst ha mange informanter og være representativ for samfunnet som undersøkes (Akselberg & Mæhlum, 2008, s. 77).

Min studie har innslag av både kvalitativ og kvantitativ metode, noe som kommer tydelig fram gjennom blant annet disse momentene: Målet for studien er å se etter variasjon og mulige endringstendenser i dialekten. Korpuset har ikke mange informanter for hvert sted, og resultatene mine kan derfor ikke sies å være representative for talere av Mo i Rana-dialekten, men det er heller ikke studiens mål. Informantenes subjektive meninger om dialekten kommenteres ved behov, i tillegg til at jeg teller forekomsten av noen varianter for å kartlegge mulig variasjon.

4.2 Korpus

Jeg har som sagt brukt *Nordisk dialektkorpus* i datainnsamlingen. Dette korpuset består av video- og lydopptak av fire informanter (to yngre av hvert kjønn, og to eldre av hvert kjønn) fra 228 steder i Norden, deriblant Mo i Rana (Johannessen & Hagen, 2014, s. 15). Det er i alt seks sekvenser fra Mo i Rana, hvorav fire er intervju mellom forsker og hver informant, og de resterende to er en samtale mellom de to yngre talerne, samt en samtale mellom de eldre talerne. Opptakene er gjort i 2010. I tillegg til at selve opptakene er tilgjengelige, er det også en nedlastbar ortografisk og talemålsnær transkripsjon for hvert opptak, som jeg har brukt som et supplement til opptakene i innsamlingen fordi det gjør det lettere å holde oversikt og markere og telle variablene fra materialet.

Korpusundersøkelser er i praksis den eneste metoden innenfor lingvistikk som gjør dataene mulig å etterprøve (Johannessen, 2003, s. 139). For å etterprøve data fra f.eks. intervju, krever det at man klarer å spore opp de samme informantene som ble brukt i studien, samt at man kan samle inn nye data i akkurat samme situasjon som tidligere. Dette gjelder også for korpus, men forskjellen er at dette materialet allerede ligger ute, og en eventuell etterprøving vil derfor i større grad være mulig å gjennomføre.

4.3 Observatørens paradoks

Jeg som forsker unngår flere eventuelle utfordringer i forbindelse med datainnsamlingen siden jeg velger å bruke data fra et dialektkorpus, som for eksempel at jeg unngår å påvirke informantene med mitt eget talemål. Uansett har det vært en forsker til stede hos informantene under opptakene, og informantene visste at de ble observert. I sosiolingvistisk talemålsforskning er det et ideal å undersøke informantenes avslappede hverdagspråk. Dette er derimot problematisk og konfronterer oss med det som Labov (1972, s. 209) kaller *the Observer's paradox*, også omtalt som *observatørens paradoks* på norsk (se f.eks. Akselberg & Mæhlum, 2008, s. 81–82). Observatørens paradoks går ut på at det forskerne egentlig vil undersøke, er informantenes språk når de ikke blir systematisk observert, men den eneste måten å undersøke dette på, er ved nettopp systematisk observasjon. For å unngå denne problemstillingen, må informantene i så fall observeres uten å være klar over det, noe som presenterer oss for flere nye, etiske problemstillinger i forbindelse med forskningen.

De dataene man samler inn, selv om informantene vet at de blir observert, er uansett verdifulle og kan gi oss ny innsikt i informantenes talemål. Hårstad, Lohndal & Mæhlum (2017, s. 161–162) skriver at labovianernes søken etter et «autentisk» talemål er problematisk, blant annet fordi det er en vanskelig oppgave å skulle klassifisere én del av informantenes språklige register som «det ekte» eller «det autentiske». De skriver videre at sosiolingvister i senere tid har «gått langt i å dekomponere hele paradokset», og at vi vet at språksituasjonen i datainnsamlingen blir påvirket av at forskeren er til stede, men at det vil være mer interessant å se på hvordan dette skjer i stedet for å prøve å unngå det (Hårstad et al., 2017, s. 162; Sollid, 2002, s. 188).

Sollid (2002, s. 183) bemerker at «observatørens paradoks ikke er absolutt, men avhengig av den oppfatninga informantene har av en utenforstående observatør fra en dominerende klasse». I arbeidet med Nordisk dialektkorpus, har de forsøkt å løse dette ved å ha to ulike opptaksmodi: ett med én informant og forskeren, og ett med to informanter fra samme generasjon. I min studie har jeg sammenlignet begge disse opptaksmodiene, uten å finne noen situasjonsbestemt variasjon eller akkomodasjon mellom de to samtalepartnerne, og jeg har derfor ikke undersøkt dette nærmere, men jeg har heller slått opptaksmodiene sammen i presentasjonen av funn. Med andre ord virker det ikke som at talerne i korpuset endrer talemålet sitt nevneverdig etter hvorvidt forskeren er til stede eller ikke.

4.4 Informanter

Informantene fra Mo i Rana er som sagt to kvinner og to menn, fra to ulike aldersgrupper. De to eldre informantene er født på begynnelsen av 50-tallet, og var omtrent 58-59 år gamle på opptakstidspunktet, og de to yngre er født på begynnelsen av 90-tallet, og var omtrent 19-20 år på opptakstidspunktet. Informantene forteller at de har bodd i Mo i Rana enten hele livet, eller størstedelen av sine liv. De bør derfor kunne fungere som typeinformanter for dialekten i Mo i Rana og gjennom det «avspeile karakteristiske trekk ved dette språksamfunnet» (Akselberg & Mæhlum, 2008, s. 80).

4.5 Bearbeiding og analyse av korpusdata

Selv om jeg har brukt data fra et korpus, er ikke materialet veldig stort, og jeg har derfor ikke sett det som hensiktsmessig å bruke korpusets søkefunksjon i innsamlingen. I Nordisk dialektkorpus kan man, som nevnt i kapittel 4.2, laste ned filer med standardortografisk og talemålnær transkripsjon av innholdet i korpuset. Jeg gjorde dette for å lettere holde oversikt over dataene. Det første jeg gjorde, var å høre gjennom og «korrigere» der jeg var uenig med den talemålnære transkripsjonen. Jeg var ikke uenig i mye, men noen lyder, som tjukk l, palataler og vokaler (med betydning for bøyningen) mente jeg at ikke var riktig transkribert. Jeg hørte også gjennom og markerte de lydlike variablene, slik at det ble lettere å sortere etter hvilken informant som bruker hvilke varianter, samt å telle dem.

Etter å ha markert og sortert de lydlike variablene, gikk jeg over til å se på substantiver og bøyninger. Her brukte jeg i stor grad den lydnære transkripsjonen til å markere alle verb (i alle bøyninger), og alle substantiv etter genus (også i alle bøyninger). Deretter sorterte jeg også disse i tabeller etter informant, hvilken opptakssituasjon det er fra (intervju med forsker, eller samtale med annen informant), og plasserte formene på riktig plass etter bøyningen. Dette gjorde at jeg kunne se på for eksempel alle preteritumsformene av sterke verb som én informant brukte i samtale med henholdsvis forskeren og en annen informant.

4.6 utfordringer knyttet til bearbeidingen og analysen av korpusdataene

4.6.1 Introspeksjon

En av de mest åpenbare utfordringene for min analyse, har vært at jeg må være bevisst at mine egne antakelser om dialekten, og at det er problematisk om disse påvirker resultatet i stor grad. Grunnen til at dette problemet har meldt seg, er at jeg undersøker min egen dialekt, som jeg derfor kjenner godt og har et forhold til. Blant andre Johannessen (2003, s. 139) og Hårstad et al. (2017, s. 134) omtaler det at enten en informant eller forskeren selv bruker sin språklige intuisjon for å avgjøre hvorvidt en språklig konstruksjon er akseptabel, for *introspeksjon*. Introspeksjon har vært en relativt vanlig lingvistisk metode, men metoden har i nyere tid fått en del kritikk. Johannessen (2003, s. 139) trekker fram noen grunner til at metoden ikke er god i et vitenskapelig øyemed, som blant annet at dataene ikke lar seg etterprøve av andre, ingen kan argumentere mot dataene, dataene kan farges av forskerens hypoteser og teoretiske ståsted og at mange har et feilaktig bilde av egen språkbruk.

Johannessen (2003, s. 161) skriver at «[d]ersom lingvisten kan språket selv, kan informantenes opplysninger sjekkes mot ens egen intuisjon – noe som både kan være en kontrollmetode, men også en ytterligere feilkilde». Jeg har vært bevisst på egen bruk av introspeksjon i datainnsamlingen, men jeg har brukt egen kjennskap til dialekten til å høre når informantene for eksempel leser høyt fra hjelpearket, slik at jeg ikke inkluderer de bokmålsnære formene, som jeg antar at informantene ikke bruker til vanlig, i datamaterialet. Når jeg ser på endring i dialekten, kan for eksempel informantenes høytlesning bidra til å vise variasjon som egentlig ikke forekommer i fri tale. Jeg har derfor valgt å ikke inkludere disse utsagnene, og heller fokusere på variasjon som jeg finner når informantene taler fritt. Jeg har til en viss grad også brukt introspeksjon da jeg hørte gjennom opptakene og transkriberte noen ord og lyder på nytt, som nevnt i kapittel 4.5.

4.6.2 Informantene i korpuset

En utfordring med informantene i korpuset, er at de ikke snakker like mye, men tvert imot har ganske stort sprik mellom seg i hvor mye data de produserer. Tall fra Nordisk dialektkorpus viser for eksempel at den unge kvinnen produserer 5707 ord (*tokens*), og snakker altså mye mer enn den unge mannen, som kun produserer 1857 ord, noe som derfor resulterer i at jeg har mer belegg for den unge kvinnens talemål enn for den unge mannens. For noen av variablene jeg har valgt, har jeg ingen belegg for den unge mannen, og derfor har jeg

naturligvis ikke mulighet til å si noe om det heller. Den eldre mannen og kvinnen snakker omtrent like mye, og produserer henholdsvis 4513 og 4994 ord, men gjentar ofte det den andre sa, noe som selvsagt kan være med på å påvirke materialet om de bruker noen varianter utelukkende fordi den andre gjorde det. På grunn av at det er gjort to ulike opptak av alle informantene, har dette løst seg fint fordi jeg har hatt mulighet til å sammenligne med intervjuet de gjorde alene med forsker, og derfor fått avkreftet hvorvidt det dreide seg om akkomodasjon.

En annen utfordring er at jeg ikke har vært med på å rekruttere og intervju informantene. Dette gjør at jeg ikke vet mer om dem enn det de sier selv i intervjuene, samt hvor gamle de er. For eksempel kan de være rekruttert av ulike grunner, som jeg ikke vet om, noe som i så fall kan ha betydning for de resultatene jeg kommer fram til i denne oppgaven. På én måte skaper dette en avstand til materialet, samtidig som jeg har brukt mye tid på å bli kjent med det, både gjennom å lese hva de sier og høre gjennom opptakene mange ganger. Dette har gjort avstanden litt mindre igjen fordi jeg har fått en følelse av å kjenne materialet ganske godt.

4.6.3 Transkripsjon

Transkripsjonsformen jeg har brukt er den samme som brukes i Mæhlum & Røyneland (2012), og i de tilfellene der transkripsjonen i korpuset ikke stemmer overens med denne, har jeg transkribert på nytt. Den lyd nære transkripsjonen i korpuset markerer for eksempel ikke palataler, noe som skal framkomme i transkripsjonen i denne oppgaven. Jeg anser det heller ikke som hensiktsmessig å bruke f.eks. IPA (International Phonetic Alphabet) på den andre siden fordi det gjør transkripsjonene mindre leservennlige, i tillegg til at transkriberingen hadde blitt unødvendig tidkrevende. I transkripsjonen i denne oppgaven er kort vokal etterfulgt av dobbelkonsonant (f.eks. *bokk*, bm. *bukk*), mens lang vokal er etterfulgt av enkeltkonsonant (f.eks. *bok*, bm. *bok*). Noen tegn fra IPA er med i transkripsjonen, for å hjelpe å skille mellom ulike språklyder:

IPA-tegn	Beskrivelse	Eksempel
ŋ	Retrofleks nasal	baŋ (barn), daŋ (dalen)
ʈ - ɖ	Retroflekse plosiver	vaʈʈ (vart) - løɖɖ (lørdag)
ʂ	Retrofleks frikativ	ʂinne (skinne)
ç	Palatal frikativ	çip (kjiç)
ɽ	Retrofleks flap (tjukk l)	daɽ (dal)
ɲ	Palatal nasal	vaɲɲ (vann / vannj)
ɬ	Palatal lateral	baɬɬ (ball / ballj)
c - ɟ	Palatale plosiver	grecc (greit / grettj) - ryɟɟ (rydd / ryddj)
ŋ	Velar nasal	taŋŋ (tang)

Tabell 1 IPA-tegn

5 Analyse

I dette kapittelet skal jeg presentere korpusdataene som er relevante for å svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene i denne oppgaven. Delkapitlene starter med substantiv og verb. I disse delene kommenteres også jamvektsrester siden de tradisjonelt kommer til uttrykk i verb og substantiv i Mo i Rana-dialekten. Deretter presenterer jeg korpusdataene som danner grunnlag for å analysere de lydlige variablene tjukk *l* og palatalisering.

I tabellene med bøyingsformer har jeg revidert transkripsjonen fra korpuset. Dette er blant annet fordi palatalisering ikke kommer til uttrykk i denne transkripsjonsformen, mens det er en viktig del av min undersøkelse. I tillegg har jeg i noen tilfeller vært uenig med korpustranskripsjonen, og har da transkribert det jeg selv hører på lydfilene, og som høres riktig ut for meg. I min transkripsjon er også konsonantsamband transkriberte slik jeg mener de uttales, i motsetning til transkripsjonen i korpuset. Dette kan forstyrre leservennligheten noe dersom man ikke er vant til å lese IPA-tegn (se tabell 1 for eventuell støtte), og ordene er derfor også skrevet standardortografisk i første kolonne.

5.1 Substantiv

Det er femininum som er interessant fordi det er en tendens til at femininum forsvinner (se f.eks. Busterud & Lohndal, 2022; Westergaard & Rodina, 2016). Det er først og fremst genusmarkøren «ei» som forsvinner til fordel for den maskuline artikkelen «en», men også bestemthetssuffikset *-a* viker i noen tilfeller for det maskuline *-en* (Busterud & Lohndal 2022, s. 2). Jeg finner ikke noen interessant variasjon i verken maskulinum eller nøytrum, og jeg har derfor valgt å utelate disse kategoriene i denne oppgaven.

I Mo i Rana-dialekten følger hunkjønnsbøyningen et fast mønster, men man finner også noe variasjon mellom *-e(n)* og *-a(n)* i flertallsformene (Mellingen, 1994, s. 77–88). I tidligere ranværingdialekt var hunkjønnsbøyningen på *-ar* i bestemt form flertall, og de stedene man finner variasjon mellom disse to, kan det derfor være de siste restene fra dette bøyingsmønsteret vi ser (Christiansen, 1962, s. 23).

5.1.1 Svake hunkjønnord

De svake hunkjønnordene i Mo i Rana-dialekten er karakteristiske på grunn av *-a*-endelsen i ubestemt form entall, som for eksempel *ei jenta* og *ei stua*. I Mellingen (1994, s. 88) finner vi ett tilfelle av variasjon i bøyningssuffiksene i flertall: i ordet *åra* (roredskapet) (pl.: *åre/åra, åren/åran*), som alene er grunnen til at disse endingene er inkluderte i tabell 2. I Christiansen (1962, s. 24) kommer det ikke fram at det er noe variasjon, men hun forklarer derimot at blant annet ordet *åra* tidligere var et hankjønnord i dialekten, noe som kan være med på å forklare hvorfor Mellingen finner denne variasjonen. I tabellen under ser vi hvordan bøyingsmønsteret er for svake hunkjønnord i Christiansen (1962) og Mellingen (1994):

	Entall		Flertall	
	Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
Bøyningssuffiks	-a	-a	-e (-a)	-en (-an)
Eksempel	stu: a	stu: a	stu: e	stu: en

Tabell 2 Bøying av svake hunkjønnord i Christiansen (1962, s. 22) og Mellingen (1994, s. 88)

I tabellen under (tabell 3) er det en oversikt over svake hunkjønnord i datamaterialet fra korpuset, delt inn etter hvilken informant som har brukt ordene. GM og GK er henholdsvis den eldre mannen og den eldre kvinnen i korpuset, mens UM og UK er den yngre mannen og den yngre kvinnen. Her kan man se at mønsteret fra de tidligere studiene i stor grad stemmer overens med disse dataene:

	Grunnform	Ubestemt form entall	Bestemt form entall	Ubestemt form flertall	Bestemt form flertall
GM	stue bykjerne hælsene skole stikke vidde	ei stua	ʒistua byçæna hærçenna stekka	skoçe viççe	
GK	brakke kake skole stue flate greie håлке klokke løype plate	ei tysskerbrakka ei kaka ei skoça ei stua håttka	skoça fjeλλstáva greia kttokka	skoçe ʒiløype pçate	
UM	hytte t-skjorte joggebukse krone popstjerne skole	ei hycca ei teçoça jåggbokksa påppstjæna	 skoça	 krona	
UK	skole filmstjerne gate grense hytte jente kantine linje løype rype side snøhule stue uke	ei skoça bttjngata hycca kantina linja	skoça gågata grænnsa hycca stua uka	fillmstjæna jejtçe lanntrejttsløype rype sia snøhuçe arrbeisuke	 sien

Tabell 3 Svake hunkjønnssord fra Nordisk dialektkorpus

Det som er interessant å legge merke til, er at bøyningsmønsteret virker ganske etablert og solid. Uansett finner man former som avviker fra hovedmønsteret i både *krona*, *sia* og *fillmstjærna*. Verken Christiansen (1962, s. 22) eller Mellingen (1994, s. 87–88) har tilsvarende variasjon i flertall, med unntak av ordet *åra* i Mellingen (1994, s. 88), som beskrevet over. De to eldre talerne har ingen innslag av *-a/-an* flertallsformene, men bruker konsekvent *-e/-en*. Det er vanskelig å si noe om hvorvidt dette er en tendens kun hos yngre, eller om det er tilfeldig. Sammenlignet med Christiansen (1962, s. 22) og Mellingen (1994, s. 87–88) kan det se ut som et nytt fenomen når det gjelder de svake substantivene. Det er også interessant å legge merke til at alle informantene bruker artikkelen *ei*, og at tregenessystemet utfra dette materialet ser ut til å stå sterkt i Mo i Rana-dialekten.

5.1.2 Sterke hunkjønnord

I Christiansen (1962, s. 22) og Mellingen (1994, s. 77–83) finner vi disse bøyningssuffiksene hos sterke hunkjønnord:

	Entall		Flertall	
	Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
Bøyningssuffiks	-	-a	-e (-a)	-en (-an)
Eksempel	katt	katta	katte (katta)	katt'n (kattan)

Tabell 4 Bøying av sterke hunkjønnord i Christiansen (1962, s. 22) og Mellingen (1994, s. 77–88).

Mellingen (1994, s. 78) skriver at regelmessigheten i bøyningen for enstavede hunkjønnord er spesiell, men både hun og Christiansen (1962, s. 22) finner ord der det er mulig med variasjon mellom *-e/-en* og *-a/-an* som bøyningssuffiks i flertall. I tabellen under har jeg valgt å ikke inkludere hunkjønnord med *-r*-ending i ubestemt form flertall, med unntak av ordet *mor* når det står sammen med ubestemt artikkel. Dette innebærer at ordene *jeter* (geiter), *çyr* (kyr), *hejn* (hendene), *mor* og *røtter* uten artikkel er ekskludert fra materialet, selv om de forekommer i korpuset.

		Ub. Sg.	B. Sg.	Ub. Pl.	B. Pl.
GM	blokk leilighet mor utfordring brok (bukse) bukta forurensning katt luft lukt skøyte sol tid	ei bʀåkk ei leilihet ei mor ei utfodðriŋ katt lokkt	 vømmøşbroka bokkta fårrurænsiŋa katta lufta soʀa fritia	bʀåkke leilihete katte skoşøyte runndetia	 skruşøyt'n
GK	blanding mor mærr stund mobildækning jul utfordring tid dør brok (bukse) luft katt leilighet reim foring binding	ei bʀanŋiŋ ei bæsstemor ei mærr ei stuŋŋ mobildækkniŋ juʀ utfaððriŋ ti	mora fritia døra vømmøşbroka luffta katta	 bʀåkkleilihete reime	 foriŋen bipŋiŋan
UM	bygd dataavdeling dør forening formening fritid gård drift ræv seng slekt	bøggd fåreniŋ førmeiniŋ gåşdrift	dataavdelinga døra fritia ræva sæŋŋa şlækkta		
UK	formening bygning dør	ei førmeiniŋ	 døra	byggniŋe, byggniŋan	

ernæring	æṅæriṅ			fåreninge	
forening			fárrurænsniṅa		
forurensing					
framføring	frammføriṅ				
framlegging	frammlæggiṅ				
gårdsdrift	gåṣdrifft				
helg					hæṭṭgen
innvandring	innvandiṅ				
innvirkning	iṅṅvirkniṅ				
katt	katt				
livmor			livmora		
seng	sæṅṅ		sæṅṅa		
sjel	ṣæṭ				
sol			soṭa		
sprangridning	spraṅṅridniṅ				
tid	ti		tia		

Tabell 5 Sterke hunkjønnsord fra Nordisk dialektkorpus

Det er interessant å se på ord som har ubestemt artikkel, slik som med de svake hunkjønnsordene i tabell 3. Dette er, som sagt, fordi en avvikling av tregenussystemet er en dialektendringsprosess vi gjerne ser i norske bymål, og det ville derfor ikke vært veldig overraskende om jeg hadde funnet en del vakling her. Til tross for dette virker tregenussystemet å være stabilt. Den unge mannen sier muligens «en steik» én gang (det er litt vanskelig å høre på opptaket, og det er derfor knyttet en viss usikkerhet til dette). Også i de sterke substantivene finner jeg flere forekomster av artikkelen *ei* og ingen av *en* i kombinasjon med tradisjonelle hunkjønnsord, og sammen med tabell 3 er dette et uttrykk for stabilitet i tregenussystemet.

Også flertallsendingene er interessante på grunn av at både Christiansen (1962, s. 22) og Mellingen (1994, s. 77–83) oppgir former med vaklende bøyingsmønster i flertall, og Mellingen (1994, s. 91) skriver at vaklingen er sterkest i bøyningen av de sterke hunkjønnsordene. I tabell 5 ser vi variasjon mellom flertallsendingene *-e/-en* og *-a/-an* hos de eldre talerne, der *runndetia* og *bijṅniṅan* stikker seg ut, i tillegg til at den yngre kvinnen varierer mellom *bygninga* og *bygninge* i ubestemt form flertall.

5.2 Verb

I dette kapitlet skal jeg se på verbbøyingen i korpuset. Jeg har valgt å dele inn etter svake (kapittel 5.2.1) og sterke (kapittel 5.2.2) verb, i tillegg til å behandle *å være* og *å bli* for seg selv under de sterke verbene.

5.2.1 Svake verb

Svake verb kjennetegnes blant annet av at de har ending i fortid, og ikke følger en avlydsrekke. I tabellen under har jeg sortert de svake verbene i fem klasser som ser slik ut:

1. Verb med -a i preteritum og perfektum partisipp.
- 2a. Verb med -te og -t i henholdsvis preteritum og perfektum partisipp, f.eks. *spørre*.
- 2b. Verb med -de og -d i henholdsvis preteritum og perfektum partisipp, f.eks. *bygge*.
- 2c. Verb med -dde og -dd i henholdsvis preteritum og perfektum partisipp, f.eks. *bo*.
- 2d. Verb med -de og -t i henholdsvis preteritum og perfektum partisipp, f.eks. *gjøre*.

I de svake verbene skiller Christiansen (1962, s. 23) mellom tidligere overvektsord og jamvektsord i klasse 1, der overvektsverbene får apokope i infinitiv, mens jamvektsordene får -a-ending i infinitiv og presens. Også i Christiansen (1962, s. 34) er -a-endingen oppført i parentes, noe som vitner om at også hun fant variasjon her. Mellingen (1994, s. 147) skiller ikke mellom overvektsverb og jamvektsverb, og forklarer det med at jamvektsverbene har mistet endingen i infinitiv og presens i hennes materiale.

I tabell 6 har jeg valgt ut noen av mange verbformer for å illustrere mønstrene. I tillegg har jeg også tatt med former som jeg mener det er verdt å kommentere, eller som viser endring.

Verbkl.		Grunnform	Infinitiv	Presens	Preteritum	Perf. part.
1	GM	bruke kalle prate starte hete	prat staʃ	bruka heita	bruka kaʃʃa prata sta:ʃa	kaʃʃa
	GK	flire flytte hete kalle klage prate snakke	fʃøtt snakk	fʃøtta heit, heita kaʃʃa kʃaga prata snakk	fʃøtta kaʃʃa prata snakka	fʃira prata

	UM	hende like prate slutte	hepp	hepp lik prat		glucca
	UK	hilse kalle miste prate snakke utvikle	snakk	hælls kaλλ prat utvikker	møssta	snakka
2a	GM	glemme høre vokse	hør vækks		høtt vækkst	grømmt
	GK	arbeide høre tenke vokse		arbei hør tæηηk	arrbeicc høtt tæηηt våkks	høtt tæηηt
	UM	glemme mene spørre	spørr	grømm mein spørr		
	UK	arrangere holde kjøpe like tenke	arranşer tæηηk	håλλ lik	çöppte likkte, likkt	arranşet håλλc tæηηt
2b	GM	bygge prøve	prøv	prøv	byggd prøvvd	byggd
	GK	bygge prøve	bygg prøv		bøggd	bøggd
	UM	prøve	prøv			
	UK	bygge prøve		bygg prøv		byggd prøvvd
2c	GM	bo ha		bor ha	bodd ha	
	GK	bo ha		bor har, ha	bodd ha	
	UM	ha tro	tru	har, ha trur, tru	ha trujj	
	UK	bo ha		bor har	bodd hadd(e), ha	bodd hadd
2d	GM	gjøre si	jør, jær sei	jør sei	jor, jot	jott
	GK	gjøre	jær	jær	jor, jot	jott

		si	sei	sei	sa	
	UM	gjøre si	jær	jær sei	jor sa	
	UK	gjøre si	sei	jør	sa	jott

Tabell 6 Svake verb fra nordisk dialektkorpus

I klasse 1 kan vi se at de eldre talerne har noen forekomster av *-a*-ending i tidligere jamvektsord, som *bruka* og *heita* i presens hos den eldre mannen, og presensformene *frøtta* (men *frøtt* i infinitiv), *heita*, *καλά*, *klaga* og *prata* hos den eldre kvinnen. De yngre talerne har tilsynelatende apokope i tilsvarende ord, som *prat* og *καλά*, og følger derfor samme bøyingsmønster som tidligere overvektsord.

I klasse 2a er det interessant at det stort sett er apokoperte former også i preteritum, i tillegg til i infinitiv og presens, som *høtt* og *føllt*. Apokopen i infinitiv og presens er gjennomgående i hele klassen, og de eneste preteritumsformene som ikke har apokope i korpuset, er *çøppte* og *likkte* hos den unge kvinnen.

I klasse 2b er apokopen i infinitiv gjennomført. Også i denne klassen er det apokope i preteritumsformene hos alle talerne.

I klasse 2c er det gjerne *-r*-ending i presens, som f.eks. i *bor* og *dør*. Det er også et par varianter i korpuset som ikke har *-r*-ending i presens, eller eventuelt veksler mellom *-r* og ingenting, som *tru* og *ha*. Når det gjelder verbet *å ha* har Christiansen (1962, s. 38) bøyingsmønsteret *ha – har – ha – ha hatt* (selv om *ha* ikke er satt opp som en sideform i presens, brukes denne varianten i perfektum partisipp). Mellingen (1994, s. 181) har bøyingsmønsteret *å ha – har/ha – hadd/ha – hadd*, noe som stemmer overens med de variantene vi ser i tabell 6, der det er mye variasjon. Det er interessant at alle talerne bruker *ha* i preteritum, til tross for noe variasjon hos den unge kvinnen.

I 2d består variasjonen hovedsakelig av lydligge varianter, bortsett fra mellom *jør* og *jær* i infinitiv og presens, der *jær* er den tradisjonelle formen.

5.2.2 Sterke verb

Et relativt vanlig kjennetegn for sterke verb, er at preteritumsformen av dem ikke har endelse i norsk. I Mo i Rana-dialekten finner vi også apokoperte former i preteritum (se tabell 6), noe som gjør at denne beskrivelsen alene ikke kan være med på å skille dem fra svake verb. Et annet kjennetegn på sterke verb, er at de ofte følger en avlydsrekke, altså at stammevokalen endrer seg i de ulike tidene. Dette kan vi se i tabell 7 under. I materialet er det særlig to sterke verb som skiller seg ut som spesielle: *å være* og *å bli*. Disse behandles for seg selv i tabell 8 og 9, og er derfor tatt ut av tabell 7.

I tabellen under er de sterke verbene sortert og klassifisert etter hvilken avlydsrekke bøyningen følger. De sju klassene jeg forholder meg til, kan beskrives slik, med utgangspunkt i infinitiv/presens, preteritum og partisipp:

1. klasse: *i – ei – e*, som i *å skrive*.
2. klasse: *y – øu – ø*, som i *å bryte*.
3. klasse: *i/æ – a – e/ø*, som i *å sitte*.
4. klasse: *i/e – å – e*, som i *å se*.
5. klasse: *å – å – å*, som i *å komme*.
6. klasse: *a/å – o – å*, som i *å slå*.
7. klasse: *å – e – å*, som i *å gå*.

Verbkl.		Grunnform	Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum
1	GM	skrive			skreiv	
	GK	drive		driv		dreve
	UM	slite	şlit			
	UK	drive skrive		driv		skreve
2	GM					
	GK	fryse		frys	frøus	
	UM	stryke			strøuk	
	UK	skyte		şyt		
3	GM	dette sette	dætt sætt		satt	
	GK	finne gi legge sette sitte	fijn sætt		la satt	jett

		slippe		slæpp		
	UM	drikke finne hjelpe legge sitte stikke	drekk fjnn jøtt sett stekk		lægg	
	UK	drikke finne henge sette sitte springe	drekk finn	drekk sætt	haŋŋ spraŋŋ	søtte
4	GM	ligge se		ligg	låg	sett
	GK	ligge se	şå	ligg	låg såg	sett
	UM	se	şå, şe	ser	såg	
	UK	ligge se		ligg ser		
5	GM	komme		çæmm	kåmm	
	GK	komme	kåmm		kåmm	kåmme
	UM					
	UK	komme	kåmm	kåmmer, çæmm		
6	GM	dra slå stå			şlo sto	drie
	GK	fare slå stå ta	şlå	føştår motar	for şlo sto gotok	
	UM	stå ta	motstå	føştår	tok	føştie deltatt
	UK	forlate stå ta	påstå ta	følat fåştår tar	tok	deltatt
7	GM	få gå	gå	får	fækk jækk	
	GK	få gå	gå, gaŋŋ	får går	jækk	fått
	UM	få gå	gaŋŋ	går	fækk jækk	fådd gådd

	UK	få gå	få gå	får går	fikk jikk, jækk	fådd gådd
--	----	----------	----------	------------	--------------------	--------------

Tabell 7 Sterke verb fra Nordisk dialektkorpus

I alle klassene kan vi se at det er apokope der det er mulig i infinitiv og presens. I klasse 5 ser vi at den unge kvinnen veksler mellom den tradisjonelle presensformen *çæmm* og den standardnære varianten *kåmmer*. Som vi så i kapittel 3.1.4 er dette en endringsprosess som skjer flere steder i det norske dialektlandskapet, og det er derfor ikke overraskende å se variasjon også i Mo i Rana.

I klasse 6 ser vi de tradisjonelle partisippene *stie* (stått) hos den unge mannen og *drie* (dratt) hos den eldre mannen. Christiansen (1962, s. 33) har kun varianten *stie* som alternativ i sin oversikt, mens Mellingen (1994, s. 135) skriver at bydialekten har formen *stått*, og ikke *stie*.

5.2.2.1 Å være

Christiansen (1962, s. 30) har infinitivformene *vara* og *va* i sitt materiale. Varianten *vara* er en gammel jamvektsform, og Mellingen (1994, s. 127) skriver at den ikke er vanlig i bydialekten, og i hennes materiale har hun derfor formene *vær* og *va* (Mellingen, 1994, s. 126). I tabell 8 er en oversikt over de ulike variantene som høres i korpuset.

	Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum
GM	vær, var	e	va	vøre, vør
GK	vara, va	e	va	vøre
UM	va	e	va	vøre
UK	vær	e	va	vætt

Tabell 8 Å være

I bøyningen av *være* er spesielt infinitivformene interessante. Informantene bruker til sammen fire forskjellige varianter i infinitiv, hvorav de to yngre informantene er de eneste som er konsekvente med henholdsvis *va* og *vær*. Det er interessant at den unge kvinnen konsekvent bruker formen *vært* i perfektum, mens de andre informantene utelukkende bruker *vøre* (ev. *vør* i trykklett posisjon).

5.2.2.2 Å bli

I Mo i Rana-dialekten har verbet *bli* en heteroklitisk bøyning. Det vil si at bøyningen følger to ulike mønstre. Dette ser vi i tabellen under, der infinitivs- og presensformen har *bli*-stammen (nn: bli – blir – blei – blitt), mens preteritums- og perfektumsformen har stammen til verbet

verte (nn: *verte* – *vert* – *vart* – *vorte*). Denne heteroklitiske/suppletivistiske bøyningen er ganske vanlig i norske dialekter, og vi finner for eksempel det samme mønsteret i de fleste helgelandsdialekter. Mellingen (1994, s. 117) og Christiansen (1962, s. 29) har ikke former av *bli* i fortid, kun *verte*.

	Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum
GM	bi	bi	vatt	vøtte
GK	bi	bi	vatt	vøtte
UM	bi	bi	vatt	vøtte
UK	bi	bi	vatt	vøtte, bitt

Tabell 9 Å bli

Det er interessant at den unge kvinnen varierer mellom den tradisjonelle heteroklitiske varianten og standardformen *blitt* i partisipp, samtidig som man ikke kan se tilsvarende variasjon i verken preteritum eller hos de andre informantene.

5.3 Tjukk l

Det er veldig mange tilfeller av tjukk *l* i korpuset, og jevnt over lite variasjon. Med hensyn til plass har jeg derfor valgt å kun inkludere et utvalg av forekomstene i korpuset med ord som opphavlig hadde gammelnorsk <l> i tabellen under. Av ord som opphavlig hadde gammelnorsk <rd> har jeg derimot tatt med alle fordi det ikke er så mange, men en god del variasjon.

	Grunnform	GM	GK	UM	UK
Tjukk <i>l</i> av <l>	skole plass folk	skoṛa pṛass fåṛrk	skoṛa pṛass'n fåṛrk	skoṛa pṛass fåṛrk	skoṛa snupṛass fåṛrk
Ikke tjukk <i>l</i> av <l>	-	-	-	-	-
Tjukk <i>l</i> av <rd>	fjerde gjorde gård nordøst ord umskardet	fjæṛe joṛ Umskaṛe	joṛ gaṛ noṛøsst oṛ Umskaṛe	-	-
Ikke tjukk <i>l</i> av <rd>	ord gjorde gård	oran joṛ	-	-	gåran

Tabell 10 Tjukk l fra Nordisk dialektkorpus

Det er ingen variasjon mellom /r/ og /l/ i ord med gammelnorsk <l>, noe som vitner om at det er veldig stabilt, og at dette trekket altså ikke er i endring. I ord med gammelnorsk <rđ> finner jeg kun tjukk l hos de eldre talerne. Den eldre mannen varierer mellom /r/ og /r/, mens den eldre kvinnen konsekvent bruker /r/. Hos de yngre talerne er det kun den unge kvinnen som produserer ett ord med gammelnorsk <rđ>, *gåran*, som hun altså uttaler med /r/. Dette kan vitne om at en endringsprosess er godt i gang, noe som i så fall samsvarer med funn fra Hårstad (2010, s. 190) i Trondheimsdialekten.

5.4 Palatalitet

Palatalitet er et sentralt målmerke i nordnorske og trøndske talemål, og også i dialekten i Mo i Rana. Dette talemålstrekket er interessant å undersøke i dialekten fordi det foregår en avpalatalisering flere steder i det norske dialektlandskapet, og det er ikke usannsynlig å finne spor av en pågående avpalatalisering også i Mo i Rana (kapittel 2.3). I tabellen under har jeg skilt mellom hvilken type palataler det er snakk om, for så å liste opp frekvensen av palatal og ikke palatal uttale hos de ulike talerne.

Alle talerne produserer ganske mange forekomster av *-nn*-varianten, en god del av *-ll*-varianten, noen av *-tt*-varianten og ganske få av *-dd*-varianten. Belegget for *-nn* og *-ll* er med andre ord ganske godt, mens det er litt dårligere for *-dd* og *-tt*, noe som er verdt å legge merke til siden frekvensen oppgis i prosent. I tabellen under (tabell 11) er variablene *-nn*, *-ll*, *-dd* og *-tt* ført opp i én kolonne, og de fire talerne har hver sin kolonne som er delt inn i palatal og ikke palatal uttale.

	GM		GK		UM		UK	
	Palatal	Ikke palatal	Palatal	Ikke palatal	Palatal	Ikke palatal	Palatal	Ikke palatal
<i>-nn</i>	100 %	0 %	100 %	0 %	100 %	0 %	55,8 %	44,2 %
<i>-ll</i>	100 %	0 %	100 %	0 %	100 %	0 %	74,6 %	25,4 %
<i>-dd</i>	100 %	0 %	100 %	0 %	-	-	85,7 %	14,3 %
<i>-tt</i>	100 %	0 %	100 %	0 %	100 %	0 %	84,6 %	15,4 %

Tabell 11 Palatalitet i nordisk dialektkorpus

I denne tabellen ser vi at palatalitet er et stabilt trekk for de eldre talerne og den unge mannen, mens den unge kvinnen har stor grad av variasjon. Det er interessant å se at palatal *-ll* ser ut til å stå sterkere enn palatal *-nn* i hennes talemål. Den unge kvinnen produserte 104 ord med *-nn*, og 63 ord med *-ll* i korpuset, og prosentandelen tar derfor utgangspunkt i disse tallene. Som sagt var frekvensen ganske lav med *-dd* (7 forekomster) og *-tt* (13 forekomster), noe som gjør at jeg ikke anser det som hensiktsmessig å kommentere disse ytterligere.

6 Drøfting

I dette kapitlet skal jeg se på resultatene fra analysen og drøfte dem i lys av teori og tidligere forskning som ble presentert i kapittel 3. Jeg har valgt å strukturere kapitlet etter hvert av de tre forskningsspørsmålene i oppgaven, som til slutt danner et grunnlag for å svare på problemstillingen i sin helhet. I kapittel 6.1 skal jeg altså se på hvilke variasjonsmønstre og dermed mulige endringsprosesser vi kan spore utfra korpusdataen. I kapittel 6.2 skal jeg se på i hvilken grad faktorene alder og kjønn kan belyse disse variasjonsmønstrene. I kapittel 6.3 skal jeg se på hvilke utviklingstrekk for industristedtalemålet i Mo i Rana som kan spores i Nordisk dialektkorpus, med hjelp fra studiene fra Christiansen (1962) og Mellingen (1994). Deretter vil jeg drøfte noen utfordringer med metodene i undersøkelsen min, og se på hvilke konsekvenser disse kan ha for resultatet. Ved hjelp av de tre forskningsspørsmålene skal jeg helt til slutt forsøke å gi et svar på problemstillingen: Hvilke dialektendringstendenser kan vi se i Mo i Rana-dialekten fra 1960 fram til i dag?

6.1 Variasjonsmønstre og mulige endringsprosesser

Mitt første forskningsspørsmål er hvilke variasjonsmønstre og mulige endringsprosesser vi kan spore i korpusdataene. Jeg velger igjen å poengtere at språklig variasjon er det mest sentrale symptomet på språklig endring, selv om ikke all språklig variasjon vitner om at endring skjer (kapittel 3.2.1). I praksis betyr dette at i de tilfellene det finnes bare litt variasjon, er det vanskelig å vite om en endringsprosess er i gang, eller om det er andre årsaker for denne variasjonen. Andre faktorer kan selvsagt være med på å underbygge eller tale mot at det kan være snakk om endring, som for eksempel om det er typiske nivelleringsstrekk enten i området eller generelt i det norske dialektlandskapet.

6.1.1 Stabile trekk i talemålet

I korpuset er det noen dialekttrekk som ser ut til å være stabile. Blant annet ser det ut til at tregenussystemet står sterkt i Mo i Rana-dialekten fordi alle informantene bruker femininumartikkelen *ei* i forholdsmessig stor grad (se tabell 3 og 5). Som man kan se i både Westergaard & Rodina (2016, s. 159) og Busterud & Lohndal (2022, s. 23) er bortfall av femininum en ganske typisk endring i norske bymål, men dette ser ikke ut til å ha påvirket tregenussystemet i Mo i Rana-dialekten. Også bøyningsmønsteret for verbene virker jevnt

over stabile (se kapittel 5.2), med unntak av *å være* og *å bli*, som jeg har valgt å behandle for seg selv. Som vi ser i tabell 6, er også apokopen i hovedsakelig infinitiv og presens også et stabilt dialekttrekk. I Trondheim har Hårstad (2010, s. 203–204) funnet belegg for at en av-apokopering er i gang i Trondheim, men det er ingenting i korpuset som tyder på at skjer også i Mo i Rana. Tjukk *l* av gammelnorsk <l> er også veldig stabilt i korpuset, og her finner jeg ingen variasjon.

6.1.2 Trekk som kan være uttrykk for endring

I hunkjønnsbøyninga i flertall er det litt variasjon hos alle talerne (se tabell 3 og 5). Her er det muligheter for å forsøke å gi en forklaring med ulike innfallsvinkler, og her er to av dem: 1) Den tradisjonelle bøyningen med *-a/-an* i flertall er nesten forsvunnet til fordel for *-e/-en*. 2) Flertallsbøyningen av hunkjønnsord i Mo i Rana er påvirket av bøyingsmønsteret i Bodø, som har *-a/-an* (Nesse, 2008, s. 79). Jeg lener mest mot den første forklaringen, og også Neteland (2013, s. 87) sier at det her har skjedd en forenkling og utjamning som har resultert i *-e/-en*. I forbindelse med at det kom flest nordnorske innflyttere til Mo i Rana under industrialiseringen, gir det også mening at *-a/-an* kan ha vært de mest markerte formene i det mangfoldige språksamfunnet, og derfor har stilt svakere i konkurransen med *-e/-en*. Det er vanskelig å si hvorvidt variasjonsmønsteret virker tilfeldig eller ikke, og om noen av variantene med *-a/-an* kan være leksikalsk betinget.

6.1.3 Pågående endringsprosesser

I noen dialekttrekk er det mye variasjon i korpuset, der det også gir mening at variasjonsmønsterene er uttrykk for pågående endringsprosesser. Dette ser vi blant annet når det gjelder jamvektsrester i infinitiv og presens (se tabell 6 og 8). Hårstad (2010, s. 201) skriver at hans materiale fra unge trondheimere er «tilnærmet fritt for tradisjonelle jamvektsformer», noe som ser ut til å også kunne sies om Mo i Rana-dialekten. I tillegg til jamvektsrestene, er det variasjon mellom verbvariantene *çæmm* og *kåmmer* i presens, noe som er en endring man kan se i mange norske dialekter (jf. kapittel 3.1.4.3). Når det gjelder palatalitet, er det også en god del variasjon i korpuset (se tabell 11), helt i tråd med det Hårstad (2010, s. 196) skriver om Trondheimsdialekten. Et siste variasjonsmønster er tjukk *l* av gammelnorsk <rd> (se tabell 10). Her er det variasjon hos de eldre talerne, mens den unge kvinnen bruker /r/ i stedet for /r̥/. Hårstad (2010, s. 190) skriver at hans materiale ikke har noen særlig grad av variasjon, men at informantene konsekvent bruker /r/.

Gjennom de fire talernes bruk av verbet *være* i korpuset, ser det ut som hele utviklingslinja av bøyningen kommer til uttrykk gjennom de formene som brukes (se tabell 8). Her er det den eldre kvinnen som bruker det mest tradisjonelle mønsteret, altså *vara/va – e – va – vøre*, med en jamvektsrest i infinitiv. Den unge kvinnen er taleren med flest nye former, noe som også kommer til uttrykk i bøyningen: *vær – e – va – vætt*. De to mennene bruker, som den eldre kvinnen, også formen *vøre* i partisipp, mens den eldre mannen varierer mellom en ganske tradisjonell form *var* og den «nye» *vær* i infinitiv, der den unge mannen konsekvent bruker en slags mellomform: *va*. Det heteroklitiske bøyningsmønsteret i *å bli* ser ut til å stå ganske sterkt i dialekten i utgangspunktet. Noe som uansett taler for at en endringsprosess kan være i gang, er at den unge kvinnen varierer mellom den tradisjonelle varianten *vørte* og den standardnære *blitt* i partisipp, noe vi kommer tilbake til i kapittel 6.2.

6.2 Variasjonsmønstre i lys av alder og kjønn

Mitt andre forskningsspørsmål er i hvilken grad alder og kjønn kan belyse variasjonsmønstrene i korpuset. I tabellen under er en oversikt over de fire talernes variasjonsmønstre. For talerne som varierer eller bruker andre varianter enn de tradisjonelle, er det markert med forkortelsen VAR, mens TRAD henviser til at talerne bruker det tradisjonelle mønstret. I de tilfellene det kun er oppgitt er spørsmålstegn i tabellen, produserer ikke taleren det trekket som det henvises til, og det er derfor ikke mulig å fastslå hvorvidt taleren bruker det tradisjonelle mønsteret eller ikke. Fargenyansene i tabellen er med for å framheve spekteret mellom de språklige variablene som har lite variasjon (lyst), til dem som har relativt mye variasjon (mørkt).

	GM	GK	UM	UK
Tregenussystem	TRAD	TRAD	VAR	TRAD
Trad. variasjonsmønstre med apokope	TRAD	TRAD	TRAD	TRAD
Tjukk <i>l</i> av gno. <l>	TRAD	TRAD	TRAD	TRAD
Hunkjønn flertall	VAR	VAR	VAR	VAR
Bøyning av «være»	VAR	TRAD	VAR	VAR
Bøyning av «bli»	TRAD	TRAD	TRAD	VAR
Bøyning av «komme»	TRAD	?	?	VAR
Tjukk <i>l</i> av gno. <rđ>	VAR	TRAD	?	VAR
Palatalitet	TRAD	TRAD	TRAD	VAR

Tabell 12 Variasjonsprofil for talerne i Nordisk dialektkorpus

6.2.1 Alder

Som vi kan se i tabell 12, er det i flere tilfeller forskjeller mellom språket til de to generasjonene i korpuset, blant annet i verbet *å være*, og at de eldre gjerne har tjukk *l* av gammelnorsk <rđ> og jamvektsrester i tidligere jamvektsord. Man kan altså se generasjonsforskjeller i korpuset, til tross for at det i utgangspunktet ikke er veldig mye variasjon, og at mye av den ser ut til å være intraindividuell. Ved å sammenligne de kvinnelige talerne i tabellen, kommer det tydelig fram at den eldre kvinnen bruker mange tradisjonelle former, mens den yngre kvinnen i stor grad varierer.

Disse generasjonsforskjellene kan være med på å forklare hvorfor det er mulig å studere språkendring i et synkront datamateriale, ved hjelp av talere som representanter for sin generasjon. Fra korpusdataene kan man altså antyde at for eksempel tjukk *l* av gammelnorsk <rđ> har vært hyppigere brukt i talemålet før enn hva det er nå, noe som underbygges med at Mellingen (1994, s. 199) ikke finner tjukk *l* av gammelnorsk. <rđ> i sitt materiale.

6.2.2 Kjønn

Det er den yngre kvinnen i korpuset som både varierer mest, og som har flest nyere varianter. Dette er nok ikke tilfeldig. Det er mer sannsynlig at kvinner bruker prestisjeformer sammenlignet med menn, og kvinner er også tidligere ute i endringsprosesser (Labov, 1972, s. 302). Dette handler ikke bare om kjønn, men det er gjerne et resultat av hvilke forventninger vi har til menn og kvinner. Det er en tendens at kvinner i større grad har en topodynamisk tilhørighet til sitt hjemsted, og i større grad søker seg bort fra hjemstedet sitt, blant annet på grunn av studier.

Hårstad (2010, s. 125) skriver at talere med en topodynamisk orientering til sitt hjemsted i større grad bruker standardiserte former enn talere med topostatisk orientering. Topostatisk talere kjennetegnes av at de er mer lojale til sitt hjemsted, og de tenderer i større grad til å bruke tradisjonelle varianter enn topodynamisk orienterte talere (Hårstad, 2010, s. 125). Det er vanskelig å fastslå om dette også gjelder den unge kvinnen i korpuset, men det er uansett verdt å merke seg at hun i intervjuet snakker om å flytte bort fra Mo i Rana for å studere, og også omtaler Mo i Rana-dialekten som «stygg». Den unge mannen uttrykker ikke et ønske om å flytte fra Mo i Rana, og viser en ganske likegyldig holdning til dialekten.

Kun for variabelen kjønn, er det interessant å sammenligne den unge kvinnen med den eldre. Den eldre kvinnen har ikke mye variasjon, og er den taleren som bruker flest tradisjonelle varianter. Det er med andre ord ikke alltid slik at kvinner er de talerne som bruker flest nye varianter (Labov, 1972, s. 301). Uansett er nok teorien om at kvinner gjerne går foran i språkendringsprosesser mer en tendens enn en lovmessighet. Denne teorien vil derfor ikke stemme i alle tilfeller, selv om det ikke er overraskende i de tilfellene der den gjør det.

6.3 Utviklingstrekk for industristedtalemålet i Mo i Rana

Mo i Rana-dialekten framstår som en relativt homogen varietet i korpuset, med et ganske stabilt tregenussystem, et felles lydverk og et hovedsakelig konsekvent bøyningssystem. Det at dialekten virker stabil i dag, er nok på grunn av at den har blitt en koiné, altså en stabil varietet, etter å ha vært gjennom både en kontakt- og en kaosperiode med mye variasjon. Det Christiansen (1962, s. 5) og Mellingen (1994, s. 201) skriver om at det nesten er ingen som

snakker likt, og at det sies at Mo i Rana ikke har en dialekt på grunn av mye variasjon, stemmer ikke overens med det jeg ser i korpuset.

I dag virker det som det foregår en form for konservering av dialekten, som gjerne skjer gjennom en følelse av tilhørighet til stedet og muligens en følelse av felles identitet. Dette kan også forklare hvorfor flere trekk som er «typiske» for Mo i Rana-dialekten, fortsatt står sterkt i Mo i Rana, tilsynelatende uten påvirkning fra områdene rundt byen eller større byer i regionen. Det ser med andre ord ut som at dialekten har vært gjennom *fokuseringsperioden* av koinéiseringen (se kapittel 3.3). Det er vanskelig, om ikke umulig, å forutsi hvilken retning utviklingen av Mo i Rana-dialekten kommer til å ta framover. Variasjonsmønstrene hos den yngre kvinnen i korpuset kan være et uttrykk for at også en standardiseringsprosess muligens er i gang, men på grunn av dataenes mengde og omfang, kan jeg ikke konkludere med noe. Dette får derfor være opp til framtidig forskning å vise.

6.4 Metodiske utfordringer

Alle former for datamateriale har noen begrensninger ved seg. I dette kapittelet skal jeg derfor drøfte noen av dem som gjelder for min undersøkelse, både for at jeg har et ønske om at min studie skal være så transparent som mulig, og at leseren har et bedre grunnlag for å selv være med i tolkningen av resultatet. En annen grunn er at det er verdifullt med tanke på liknende studier i framtida.

6.4.1 Informanter og datamengde

En av de metodiske utfordringene med denne studien, er informantutvalget i korpuset. For det første er ikke fire informanter mange, og disse fire fungerer derfor som representanter for talemålet på stedet, og språkbrukere av sin alder og kjønn. For det andre er informantene valgt ut gjennom et kriteriebasert utvalg, noe som gjør at de gjerne har blitt ansett som relativt konservative dialektbrukere, og derfor kanskje snakker mer tradisjonelt enn hva fire andre informanter hadde gjort. For min studie betyr disse to punktene at resultatene ikke nødvendigvis fanger sentrale trekk ved hvordan språksamfunnet i Mo i Rana utvikler seg. Akkurat dette kan sies å være en generell metodisk utfordring i all lingvistikk fordi det ikke vil være verken hensiktsmessig eller mulig å samle inn data fra alle språkbrukere i et samfunn i alle mulige situasjoner.

En annen metodisk utfordring som omhandler informantene, er at de ikke produserer en lik mengde data (se kapittel 4.6.2). Den unge kvinnen i korpuset snakker ganske mye og produserer derfor mye data, mens den unge mannen produserer lite data i forhold. For studien min betyr dette at jeg har et ganske godt grunnlag for å si noe om talemålet og variantene som den unge kvinnen bruker, mens det samtidig er utfordrende å si mye om den unge mannens talemål.

Disse metodiske utfordringene gjør uansett ikke at min studie bidrar med et ukorrekt eller uinteressant resultat. Det å ha mulighet til å gjøre en oppfølgingsstudie kan være veldig verdifullt når man undersøker språkendringer, og det å bruke tidligere studier som et referansepunkt i nyere studier omtales som en god måte å studere endring på (kapittel 3.2.1). Både Christiansen (1962) og Mellingen (1994) har andre fokus enn meg (se kapittel 2.3) i sine studier, noe som åpner for at jeg kan ta utgangspunkt i deres funn og fortsatt komme med ny kunnskap. Gjennom å også trekke inn korpusdataene i denne sammenligningen med de tidligere studiene, får jeg også inkludert data av nyere dato, noe som til sammen ikke har vært undersøkt tidligere.

7 Avslutning

Med utgangspunkt i korpusdataene, i tillegg til Christiansen (1962) og Mellingen (1994), kan altså flere pågående endringstendenser spores fra 1960-tallet og fram til i dag. Noen av endringsprosessene, som bortfall av tjukk *l* av gammelnorsk <rd> og jamvektsrester, ser ut til å ha kommet ganske langt. Når det gjelder disse to variantene, er det bare de eldre talerne som har dem som en del av sitt repertoar i korpuset. Sett i sammenheng med *tilsynelatende tid-*teorien (kapittel 3.2.2), kan det tyde på at variantene trolig kan forsvinne i relativt nær framtid. Andre trekk i dialekten, som bøyningen av verbet *å være*, har mye variasjon blant alle talerne, der den yngre kvinnen bruker de standardnære variantene *vær* i infinitiv og *vætt* i preteritum. Dette variasjonsmønsteret er sannsynligvis en indikasjon på at en endring kan komme til å skje, spesielt om man tar den mer overordnede dialektnivelleringen med i betraktningen.

Nivelleringen virker tilsynelatende på flere av dialekttrekkene i Mo i Rana, som blant annet også kommer til uttrykk i kapittel 5.2, gjennom presensformen *kåmmer* (trad. *çæmm*) og preteritumsformene *çøppte* og *likkte* (vs. *çøppt* og *likkt*), som her har bevegde seg mot de standardspråklige variantene. Dette, sammen med at den unge kvinnen varierer mellom *britt* og *vøtte* i preteritum av *å bli* (kapittel 5.2) og at hun avpalataliserer nesten halvparten av forekomstene av historisk lang /n/ (kapittel 5.4), er mest sannsynlig et uttrykk for en pågående dialektnivelleringsprosess i retning mot standardnære former.

Til tross for disse endringsprosessene og variasjonsmønstrene er Mo i Rana-dialekten på mange måter stabil. I motsetning til endringene vi ser i femininum i blant annet Tromsø (Westergaard & Rodina, 2016, s. 159) og Trondheim (Busterud & Lohndal, 2022, s. 23), framstår tregenessystemet overraskende stabilt i Mo i Rana (kapittel 5.1.1). Denne stabiliteten kan sees i lys av at dialekten i Mo i Rana er et industristedtalemål og i forbindelse med det har gått gjennom en fokuseringsperiode.

Resultatene i min undersøkelse viser at industristedtalemålet, med noen unntak, er ganske stabilt omtrent 60 år etter den siste tilflytterbølgen i Mo i Rana, til forskjell fra Christiansen (1960, s. 5) og Mellingen (1994, s. 201). Dette argumenterer for at Mo i Rana-dialekten har blitt en koiné, og har vært gjennom de tre periodene med kontakt, kaos og fokusering (jf. kapittel 3.3). Både Trudgill (1986) og Neteland (2013) beskriver disse tre fasene og hvordan

de sammenfaller med tre generasjoner. Så vidt jeg har sett er det ingen som skriver noe om hvordan en koiné utvikler seg videre fra og med fjerde generasjon.

I videre forskning ville det vært interessant å se en ny oppfølgingsstudie av talemålet i Mo i Rana, for å finne ut om koinéen enten holder seg stabil, nivelleres, eller om det skjer noe annet. I min undersøkelse kan det som sagt se ut til at dialekten begynner å bli påvirket av standardnære varianter, men hvorvidt det faktisk er tilfelle, har jeg ikke belegg for å si. Den mulige avpalataliseringen som kommer til uttrykk i korpusdataene, vil også være interessant å undersøke nærmere for å skaffe mer empiri om variasjonen. Det samme gjelder for femininum og tregenussystemet, som i min undersøkelse virker svært stabilt. Det er umulig å forutsi om dette kommer til å holde seg slik, eller om det om noen år vil være mer og annen variasjon å finne i talemålsdata fra Mo i Rana.

Referanseliste

- Akselberg, G. & Mæhlum, B. (2008). Sosiolingvistisk metode. I B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røynealand & H. Sandøy, *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistikk* (s. 73–87). Cappelen Damm akademisk.
- Akselberg, G. (2008). Talevariasjon, register og medvit. I B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røynealand & H. Sandøy, *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistikk* (s. 127–147). Cappelen Damm akademisk.
- Busterud, G. & Lohndal, T. (2022). Grammatisk hokjønn i trøndersk barnespråk: Ein korpusstudie. *NLT - Norsk lingvistisk tidsskrift*, 40(1), s. 129–156.
- Christiansen, H. (1962). *Målet i Rana*. Universitetet i Oslo.
- Cukor-Avila, P & Bailey, G. (2013). Real Time and Apparent Time. I J. K. Chambers & N. Schilling (Red.), *The Handbook of Language Variation and Change* (s. 237–262). Wiley.
- Hanssen, E. (1996). Dialektene i Nordland. I E. Jahr & O. Skare (Red.), *Nordnorske dialektar* (s. 121–133). Novus forlag.
- Hårstad, S. (2010). *Unge språkbrukere i gammel by: En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. NTNU Open. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/243705>
- Hårstad, S., Lohndal, T., og Mæhlum, B. (2017). *Innganger til språkvitenskap: Teori, metode og faghistorie*. Cappelen Damm Akademisk.
- Hårstad, S., Mæhlum, B. & van Ommeren, R. (2021). *Blikk for språk: Sosiokulturelle perspektiver på norsk språkvirkelighet*. Cappelen Damm Akademisk.
- Jahr, E. H. & Skare, O. (1996). Oversyn over nordnorske dialektar – kart og målprøver. I E. H. Jahr & O. Skare (Red.), *Nordnorske dialektar* (s. 9–77). Novus forlag.
- Johannessen, J. B. (2003). Innsamling av språklige data: Informanter, introspeksjon og korpus i J. B. Johannessen (Red.), *På språkjakt: problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling* (s. 133–171). Unipub Forlag.
- Johannesen, J. B. & Hagen, K. (2014). Om artiklene i denne boka og nordisk dialektkorpus. I *Språk i Norge og nabolanda: Ny forskning om talespråk* (s. 7–26). Novus Forlag.

- Johannessen, Janne Bondi, Joel Priestley, Kristin Hagen, Tor Anders Åfarli, and Øystein Alexander Vangsnes. 2009. The Nordic Dialect Corpus - an Advanced Research Tool. In Jokinen, Kristiina and Eckhard Bick (eds.): Proceedings of the 17th Nordic Conference of Computational Linguistics NODALIDA 2009. NEALT Proceedings Series Volume 4
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. Basil Blackwell.
- Lagerholm, P. (2018). *Språk och språkvärdering*. Studentlitteratur.
- Ludt, Ø. (2023, 26. oktober). Logistikken er en forutsetning for konkurransedyktig industri. *Moderne transport*. <https://www.mtlogistikk.no/logistikken-er-en-forutsetning-for-konkurransedyktig-industri/814914>
- Mellingen, T. (1994). «Kørva å jente, korsn snakk dåkk?»: en bymålsstudie fra Mo i Rana; utviklinga av en bydialekt på et industristed med hovedvekt på substantiv-og verbbygginga. Universitetet i Tromsø.
- Mo industripark. (2023a). Industrihistorie i Rana: 1955-1988 Jernverkstiden. Hentet (20.10.23) fra <https://www.mip.no/mo-industripark/historie-jernverkstiden/>
- Mo industripark. (2023b). Industrihistorie i Rana: 1988 – i dag etter omstillingen. Hentet (20.10.23) fra <https://www.mip.no/mo-industripark/historie-dages-industripark/>
- Mæhlum, B., & Røynealand, U. (2011). "Lasternes Hule" eller "Civilisationens arnested"? Byens posisjon i norsk talemålsforskning. I J.G. Jørgensen og L.S. Vikør (red.), *Nordiskfaget – tradisjon og fornying* (s. 69–95). Novus.
- Mæhlum, B. & Røynealand, U. (2012). *Det norske dialektlandskapet: Innføring i studiet av dialekter*. Cappelen Damm Akademisk.
- Nesse, A. (2008). *Bydialekt, Riksmål og Identitet: Sett fra Bodø*. Novus forlag.
- Nesse, A. & Sollid, H. (2010). Nordnorske bymål i et komparativt perspektiv. *Maal og Minne*, 10(1), s. 139–160.
- Neteland, R. (2013). Industristedtalemål og dialektendring. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 31(1), s. 76–97.
- Rana kommune. (2021). Fakta om Rana. Hentet 31. August 2023 fra <https://www.rana.kommune.no/vare-tjenester/om-rana-kommune/fakta-om-rana/>

- Rana kommune. (2023). Skolene i Rana. Hentet 15. oktober 2023 fra <https://www.rana.kommune.no/vare-tjenester/barn-unge-familie-og-integrering/skole-og-sfo/skole/skolene-i-rana/>
- Rana utvikling. (2023a). Freyr – batterifabrikk i Mo i Rana. Hentet 15. oktober 23 fra: <https://ru.no/prosjekter/vare-strategiske-prosjekter/batterifabrikk-i-mo-i-rana/>
- Rana utvikling. (2023b). Polarsirkelen lufthavn. Hentet 15. oktober 23 fra: <https://ru.no/prosjekter/vare-strategiske-prosjekter/flyplass/>
- Rana utvikling. (2023c). Dypvannskai. Hentet 15. oktober 23 fra: <https://ru.no/prosjekter/vare-strategiske-prosjekter/dypvannskai/>
- Røynealand, U. (2008). Språk- og dialektkontakt. I B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røynealand & H. Sandøy, *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistik* (s. 46–72). Cappelen Damm akademisk.
- Røynealand, U. (2017). Hva skal til for å høres ut som du hører til? Forestillinger om dialektale identiteter i det senmoderne Norge. *Nordica Helsingiensia*, 17(48), s. 91–106.
- Sandøy, H. (2008). Språkendring. I B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røynealand & H. Sandøy, *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistik* (s. 195–219). Cappelen Damm akademisk.
- Slottemo, H. G. (2007). *Malm, makt og mennesker: Ranas historie 1890–2005*. Rana historielag.
- Solheim, R. (2002). Språket i smeltegryta: Ein presentasjon av eit prosjekt. *Målbryting*, 02(6), s. 131–142. <https://doi.org/10.7557/17.4756>
- Sollid, H. (2002). Om observatørens paradoks. *Målbryting*, 02(6), s. 175–190. <https://doi.org/10.7557/17.4758>
- Statistisk sentralbyrå. (2023). 07459: Befolkning, etter kjønn, alder, statistikkvariabel, region og år [Statistikk]. <https://www.ssb.no/statbank/table/07459/chartViewPopulationPyramid/>
- Thorsnæs, G. & Engerengen, L. (2023). Rana. *Store norske leksikon*. Hentet 15. oktober fra <https://snl.no/Rana>.
- Trudgill, P. (Red.). (1986). *Dialects in Contact*. Basil Blackwell.
- Westergaard, M & Rodina, Y. (2016). Hvor mange genus er det i Tromsødialekten? *Maal og Minne*, 2016(2), s. 159–189.

